

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Sotsioloogia õppekava

Liisbet Aland

**MULTIKULTUURILISES KOOLIKESKKONNAS ÕPPIMISE MÕJU NOORTE
SOTSIAALSELE LÕIMUMISELE: TARTU LINNA GÜMNAASIUMI ÕPILASTE
NÄIDE**

Magistritöö

Juhendaja: T. Kiilo PhD

Tartu 2016

Autorideklaratsioon

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik magistritöös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....

31.05.2016, Tartu

ABSTRACT

The impact of studying in a multicultural school environment for social integration of youth: an example based on Secondary School Students in Tartu

The objective of this master's thesis is to evaluate how the learning experience in the school's multicultural learning environment affects the social integration and development of value attitudes of youths with different cultural and linguistic backgrounds. The multicultural school environment is defined as the organization of the school, where children whose mother language is not Estonian learn with Estonians in the same class. The focus of this research is particularly on how the children themselves perceive and appreciate the learning experience. The study is based on analysis of individual interviews with secondary school students in Tartu who are studying in a multicultural school environment. Critical discourse analysis is used as the method.

The theoretical part of the master's thesis focus on "social integration theory" and on Allport's intergroup contact hypothesis. As there is a possibility of non-integration among different ethnic groups, the author has also given an overview of the nature of conflict and an overview of different intergroup conflict theories. Additionally, the thesis presents, giving an overview of the evolution of immigration and the educational opportunities of immigrants in Estonia, particularly in Tartu.

It was found that some students perceived the inter-ethnic conflict at the national level. On an individual level, both Estonians and ethnic Russians considered the contact to be at a good level. The ethnic Russians language skills was found to play an important role in the personal interaction. The study shows that Estonians do not respond well to Russians, who do not speak Estonian. The youth who were in the study, found that the most important role in improving the inter-ethnic relations is on the compaction of inter-ethnic contacts. Therefore they would like the state, city and school, to create environments where Estonians and Russians could come together. The youth suggests that the most important role in creating these environments is by the schools. Students do not perceive inter-ethnic conflict in the classroom and school environment. The youth who participated in the survey found that studying with students from other nationalities have positively affected their attitudes towards those nationalities they learn with. Having ethnic friends have also decreased prejudices against this other nationality.

SISUKORD

Sissejuhatus	2
1. Teoreetiline raamistik.....	7
1.1. Integratsioon ja Sotsiaalse integratsiooni teooria	7
1.2. Kontaktihüpootees ja selle edasiarendus	9
1.3. Gruppide vaheline konflikt	13
2. Uurimuse kontekst.....	17
2.1. Immigrantrahvastiku kujunemine Eestis	17
2.2. Kontaktid etniliste eestlaste ja Eestis elavate venelaste vahel	18
2.3. Venekeelsete noorte haridusvõimalused läbi aja	19
3. Metoodika.....	23
3.1. Metodoloogiline lähenemine ja uurimisküsimused	23
3.2. Valim ja meetod.....	25
3.3. Eneserefleksioon.....	27
4. Analüüs.....	29
4.1. Eestlaste ja venelaste suhted läbi noorte silmade	29
4.3. Õpilaste hinnang Eesti riigi, Tartu linna ja kooli kui institutsiooni rollile eestlaste ja venelaste vaheliste kontaktide loomisel ning suhete toetamisel	38
4.4. Etniline konflikt kooli- ja klassikeskkonnas	42
4.5. Õpilaste hinnang sellele, kuidas kontakt teisest rahvusest noortega on mõjutanud nende hoiakuid teise rahvusgrupi suhtes	45
5. Kokkuvõte	48
Kasutatud materjal	51
LISAD	56
Lisa 1. Küsimustik eestikeelsetele õpilastele.....	56
Lisa 2. Küsimustik venekeelsetele õpilastele.....	58

SISSEJUHATUS

Eesti rahvastikukoosseis muutus oluliselt pärast Teist maailmasõda ja Nõukogude okupatsiooni. Eestlaste osakaal rahvastikus vähenes ning venekeelse elanikkonna arv suurenes märkimisväärselt. Muutused rahvastiku koosseisus tulenesid suuresti ulatuslikust venekeelse elanikkonna rändest Eestisse. Enamjaolt tuldi siia tööle. Antud protsess oli osa Nõukogude võimu venestamispoliitikast, mille eesmärgiks oli rahvuste segunemine ning eesti rahvuse kultuuriline assimilatsioon (Kirch 1997: 14). Seega oli loodud Eestisse koondunud elanike jaoks võimalikult soodne elukeskkond.

Rannut (2004) tõi välja, et enamikes valdkondades oli ametlikuks asjaajamise keeleks vene keel. Kuna sisserännanud ei puutunud oma töö- ja elukohtadel eestlastega palju kokku ei olnud ka eesti keele oskus vajalik. Sellest tulenevalt oskasid eesti keelt vaid 13–20% siin elavatest mitte-eestlastest. Ka koolihariduses sai vene keel eesti keelega võrdse staatuse. Koolikeskkonnas tegeleti eesti kultuuri tutvustamise asemel liiduülese tugevate ideoloogiliste mõjutustega sotsialistliku kultuuri juurutamisega (Rannut 2004). Kuid pärast Eesti riigi taasiseseisvumist 1991. aastal, muutus ka siin elavate rahvuste positsioon ühiskonnas. Kui Nõukogude Liidus olid vene taustaga isikud keeleliselt ja kultuuriliselt ühiskonnas domineerivad, siis Eesti riikliku iseseisvuse taastamisega nende olukord muutus.

Kasekamp (2011: 231-232) tõi välja, et Eesti iseseisvus taastati õigsusjärgsuse põhimõttel, mis tähendab, et kodanikeks peeti kõiki, kes olid olnud kodanikud enne Nõukogude okupatsiooni 1940. aastal ja nende järglasi. Ülejäänud püsielanikud pidid taotlema kodakondsust naturalisatsiooni korras. 1993. aastal vastu võetud kodakondsuseaduse järgi oli naturaliseerimise põhinõudeks keeleksam, mis oli paljude siinsete venekeelsete elanike jaoks probleemiks. See tähendas, et suur osa venekeelsest elanikkonnast jäi Eesti kodakondsusete ja naturalisatsiooni tempo on olnud madal.

1995. aastal vastu võetud Keeleseaduse kohaselt sai eesti keel riigikeele staatuse ning ka riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende allasutuste asjaajamine muutus eestikeelseks. Seega Nõukogude Liidu perioodist Eesti pinnale elama jäänutest sai siin vähemusgrupp, kes pidi hakkama saama täiesti uues poliitilises ja keelelises keskkonnas.

1999. aastal töötas asjatundjate komisjon välja Eesti ühiskonna integratsiooniprogrammi aastateks 2000–2007 (Vetik 2004:82). Vetiku (2004) järgi nägi Eesti integratsiooniprogramm ette ühiskonna kui terviku integratsiooni. Sellesse oli juurutatud idee integratsioonist kui kahepoolsest protsessist, mis ei eelda ainult mitte-eestlaste, vaid ka eestlaste panust. Integratsiooni eesmärgiks seati ühiskonna jaoks optimaalse sidususe (ühtsuse-erinevuse tasakaal) saavutamine.

Riikliku programmiga „Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000–2007“ alustatud strateegilisi suundumusi ja tegevusi on jätkatud ja edasi arendatud „Eesti lõimumiskava 2008–2013“ ja arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“. Praegu kehtiva valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ järgi on riikliku lõimumispoliitika olemasolu vajalik Eesti Vabariigi jätkusuutlikkuse tagamiseks ning on üheks eelduseks paljude teiste riiklike strateegiate realiseerumisel.

Üheks olulisemaks lõimumise sihtgrupiks peetakse noori ja lõimumiseks sobivaks keskkonnaks haridussüsteemi. „Haridus ühe võtmetegurina mõjutab lõimumise protsessi eelkõige läbi riigikeele õppe, noorte sotsialiseerumise ning rahvuste vahelise kontaktide soodustamise, mistõttu on haridus ka lõimumise kontseptualiseerimisel ning mõõtmisel olulise tähtsusega.“ (Kirss, Lepik 20

15: 46). Ka „Lõimuv Eesti 2020“ arengukavas on seatud üheks eesmärgiks, et eesti keelest erineva emakeelega noored osaleksid aktiivselt noorsootöös ja neil oleksid tihedad kontaktid eestikeelsete eakaaslastega. Lähtuvalt mitmetest seni läbiviidud uuringutest (Klaas-Lang, Praakli, Peediso, Lašmanova 2014; Kazjulja, Helemäe, Hatšaturjan 2013; Pulver, Toomela 2012; Kirss, Lepik 2015) võib järeldada, et eesti ja vene noorte vahel valitseb siiski veel palju eelarvamusi ning on üsna vähe neid, kes omavad tihedaid kontakte teisest rahvusest noortega.

Selle probleemi lahendamiseks pakub võimalusi koolikeskkond ja koolihariduse korraldus. Oluline on, et ka koolikeskkond toetaks ühiskonna lõimumist. Demokraatlikes riikides on hariduskorralduses kasutusel mitmeid erinevaid kultuurilist mitmekesisust ja mitmekeelsust edendavaid programme. Multikultuurne haridus on hariduslik kontseptsioon, mis on suunatud kultuurilisele mitmekesisusele ja võrdsusele koolides. (Gollnick, Chinn 2002: 28). Üks viis sotsiaalse lõimumise edendamiseks koolis on keelekümbelprogrammid. Geneese (2009) järgi on need õppeprogrammid, mille puhul kasutatakse hariduse omandamisel kahte või enam keelt. Üks neist on õpilaste kodune keel ning teine on võõrkeel. Mingi osa õppekavast omandatakse teise keele ehk võõrkeele vahendusel, kas siis ühe või rohkemate aastate jooksul. Keelekümbluse eesmärkideks on nii akadeemilised saavutused, kakskeelsus ja kahekeelne kirjaoskus kui ka kultuuridevaheline kompetentsus (Geneese 2009). Keelekümblusprogramm võib olla ka

kahesuunaline. Eesti näitel toimiks see nii, et eestikeelsed õpilased õpiksid koos erineva emakeelega õpilastega ja läbiks osa õppekavast võõrkeeles.

Keelekümblusprogrammide mõju on uuritud nii vähemustele kui ka etnilisest enamusest õpilastele. Thomas ja Collier (2003) jõudsid oma Ameerika Ühendriikides läbi viidud uuringute põhjal järeldusele, et keelekümblusprogrammid võivad parandada etnilisest vähemusest õpilaste akadeemilisi tulemusi ja pakkuda samas ka väga heal tasemel haridust enamusrühvusest õpilastele. de Jong ja Howard (2009) leidsid, et kahesuunaline keelekümblus omab lisaks õpitulemustele positiivset mõju ka õpilaste sotsiaalsetele oskustele.

Samuti on uuritud tavakoolis koosõppivate immigranttaustaga ja põliselanike koosõppimise mõju õpitulemustele ja haridustee jätkamise võimalustele. Austria näitel leidis Schneeweis (2015), et migrantide osakaalul algkoolis on oluline mõju immigranttaustaga õpilaste õpitulemustele. Suuremal migrantide osakaalul põhikooli esimeses klassis on negatiivne mõju immigranttaustaga õpilaste edasisele haridusteele. Põhirahvusest õpilaste tulemustele migrantide osakaal mõju ei avalda (Schneeweis 2015). Angrist ja Lang (2004) viisid läbi uuringu Ameerika Ühendriikides, Bostoni osariigis, kus desegregatsiooni programmi raames saadeti Bostoni kooli õpilased jõukamatesse äärelinna koolidesse. Seal läbi suurenes seal mustanahaliste osakaal ning kooli keskmised hinded langesid. Samas ei omanud see koolis juba varasemalt õppinud valgete õpilaste hinnetele mingit mõju (Angrist, Lang 2004). Euroopas on erineva etnilise taustaga laste koosõppimist uurinud Ohinata ja van Ours (2013), kes Hollandi näitel jõudsid samuti järeldusele, et immigrantõpilaste õppimine ühes klassis hollandlastega ei oma mõju Hollandi õpilaste hinnetele. Vastupidistele tulemustele jõudsid aga Gould, Lavy ja Paserman (2009), kes uurisid Iisraeli näitel, kuidas mõjutab immigrantide osakaal algkoolis, põlisrahva pikaageid akadeemilisi tulemusi keskkoolis. Uuringu tulemusena selgus, et immigrantide suuremal osakaalul 5. klassis oli negatiivne mõju keskkooli lõpueksami sooritamisele. Teiste riikide keelekümblusprogrammide ja ka eri rahvusest õpilaste tavakoolis koosõppimise kogemusega on oluline arvestada ka Eesti hariduskorralduses

Vene kodukeelega õpilastel on Eestis kolm võimalust üldkeskhariduse omandamiseks: vene õppekeelega gümnaasiumis, kus läbitakse 60% aineõppest eesti keeles; vene õppekeelega gümnaasiumis, kus eestikeelse õppe osakaal ületab 60% või eesti õppekeelega gümnaasiumis. (Kazjulja, Helemäe, Hatšaturjan 2013: 70) Kuigi võiks eeldada, et üleminek osalisele eestikeelsele õppele vene koolis pigem soodustab vene õpilaste eesti kooli astumist, on aastatel 2005–2014

hoopis kahanenud eesti õppekeelega koolis õppivate eesti keelest erineva emakeelega laste arv ning kahekordistunud keelekümbelprogrammis osalejate arv. Selle põhjusena tuuakse välja eesti koolide vähest valmisolekut. (Valk 2015: 6)

Kirss ja Lepik (2015) tõid välja, et eestlastele paistab olevat meelejärgi olukord, kus eesti ja vene noored õpivad erinevates koolides. Eesti integratsiooni monitooringu 2015 järgi eelistavad eestlased enim sellist olukorda, kus segarühmades ja -klassides õpiksid lisaks eesti keelt emakeelena kõnelevatele lastele ka vähesed (alla 20% kõigist lastest) mitte-eesti emakeelega lapsed. Seevastu teisest rahvusest vastajad eelistaksid olukorda, kus jagunemine erineva emakeelega laste vahel oleks pooleks. Ehkki eestlased ei ole segarühmade koosseisu osas sama avatud kui teiste rahvuste esindajad, hinnatakse siiski kõrgelt segarühmade mõju nii õpitulemuste kui eesti keele ja kultuuri seisukohast

Vene ja eesti noorte eraldatus erinevatesse koolidesse ei soodusta eri rahvusest noorte vaheliste kontaktide tekkimist ning ühtlasi ka lõimumist. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringu järgi märkisid Eesti rahvusest sõpruskonna puudumist nii Narva kui Tartu respondendid (Kazjulja, Helemäe, Hatšaturjan 2013). Kui Ida-Virumaal on eestikeelsete elanike osakaal väike ning seega vähesed eri rahvusest inimeste kokkupuuted mõistetavad, siis Tartu puhul on selline olukord arusaamatu. Kuna vene õpilased näevad just eestikeelse suhtluskeskkonna puudumist peamise probleemina keele omandamisel, peaksid vene noored olema motiveeritud looma kontakte eesti eakaaslastega (Klaas-Lang, Lašmanova, Peedisson, Praakli 2014).

Erinevatest uuringutes selgub, et kontaktide loomine ei jää alati mitte venekeelsete noorte soovimatuse taha, vaid pigem on probleemiks eestlaste negatiivsed hoiakud ja eelarvamused. Pulver ja Toomela (2012) poolt läbi viidud uuringus „Muukeelne laps Eesti koolis“ osalenud eesti õpilasi, eriti vaimselt vähem võimekamaid, iseloomustab negatiivne suhtumine venelastesse ning see peegeldub ka sotsiaalsete suhete mustris. Seejuures iseloomustab nii venekeelseid õpilasi venekeelses kui eestikeelses koolis valdavalt positiivne suhtumine eestlastesse.

Lähtuvalt eelpool mainitust, on antud magistritöö eesmärgiks välja selgitada, kuidas mõjutab multikultuurises koolikeskkonnas õppimise kogemus eri kultuurilise ja keelelise taustaga noorte sotsiaalset lõimumist ja väärtushoiakute kujunemist (sealhulgas oma kultuuri ja kultuurilise mitmekesisuse väärtustamine, sallivus, koostööle orienteeritus). Multikultuurse koolikeskkonna all mõistetakse koolikorraldust, kus eesti keelest erineva emakeelega lapsed õpivad eesti keeles koos eestlastest noortega ühes klassis. Eelkõige keskendutakse sellele, kuidas noored ise hindavad

ja tajuvad koosõppimise kogemust. Selleks viiakse antud magistritöö raames läbi individuaalintervjuud Tartu koolinoortega, kes õpivad ühes klassis koos teisest rahvusest noortega.

Kuna töö keskmes on noorte kultuuriline ja sotsiaalne lõimumine, annab autor magistritöö esimeses osas ülevaate sotsiaalse integratsiooni teoriast ning Allporti kontakti hüpoteesist ja mõningatest antud teemal läbi viidud uuringutest. Lisaks sellele keskendutakse töös ka etnilise konflikti mõistele ja antakse ülevaade konflikti olemusest ning erinevatest etniliste gruppide vaheliste konfliktide teooriatest, mis selgitavad konflikti tekkimise põhjust.

Töö teises osas tutvustab autor uurimuse konteksti, ehk tuuakse välja ülevaade immigrantrahvastiku kujunemisest Eestis ja eelkõige Tartus ning eesti keelest erineva emakeelega noorte haridusvõimalustest läbi aja. Seejärel tutvustab autor uuringu eesmärki, valimit, meetodit, selle teoreetilisi lähtekohti ning uurimisküsimusi. Sellele järgneb uuringutulemuste analüüs ning arutelu.

1. TEOREETILINE RAAMISTIK

Kymlicka ja Opalski (2001: 82-84) leiavad, et Ida- ja Kesk-Euroopa riikidel on vajalik õppida Lääne demokraatia saadud õppetunnist, et vastuolud ja konfliktid etnokultuurilise mitmekesisuse juhtimise üle ei kao iseenesest kuhugi ega paranda end ise. Need on demokraatliku riigi kestvad ja jäävad omadused, millega peab tegelema (Kymlicka ja Opalski 2001). Seega on riiki, kus eksisteerivad koos mitmed rahvusgrupid, konflikt justkui sisse kirjutatud. Kui grupid ei suuda omavahel integreeruda, viib see gruppidevahelise konfliktini. Ehkki antud töö fookuses ei ole mitte konflikt, vaid selle lahendus, leiab autor, et selleks, et konflikti lahendada, on vajalik ka selle olemust ning tekkepõhjusti mõista. Seetõttu antakse järgnevas peatükis lisaks sotsiaalse integratsiooni teooriale ja kontaktiteooriale põgus ülevaade ka konflikti olemusest ning erinevatest lähenemistest gruppidevahelistele konfliktidele.

1.1. Integratsioon ja Sotsiaalse integratsiooni teooria

Berry (2011) järgi on lõimumine etnokultuurilise grupi strateegia, millega soovitakse oma kultuuri säilitada, olles seejuures igapäevases interaktsioonis teise rahvusgrupiga. Ta tõi välja ka, et kuus kahekultuurilisuse kompetentsi on: teadmised mõlema kultuuril kultuurilistest uskumustest ja väärtustest, positiivsed hoiakud nii enamus- kui vähemusgruppi, kahekultuuriline efektiivsus (kindlustunne, et on võimalik hakkama saada edukalt kahes kultuuris), oskus suhelda (mõlemas keeles), rolli repertuaarid (teadmised kultuuriliselt aktsepteeritavast käitumisest), toetuse tunnetamine (on olemas hästi arendatud sotsiaalne tugisüsteem). Kahekultuuriline kompetentsus viitab omandatud kognitiivsetele, afektiivsetele motiveerivatele omadustele, mis võimaldavad eduka funktsioneerimise mõlemas kultuuriruumis. Afektiivne kompetentsus sisaldab aspekte nagu hoiakud enda ja teise grupi suhtes, mõlema grupi identiteedid ja mõlema grupi väärtused. Integratsioon hõlmab enda identifitseerimist mõlema grupi väärtustega ning nende aktsepteerimist. Kognitiivsed kompetentsid viitavad kultuurilistele teadmistele igapäeva tegevustest.

Blau (1960) analüüsis indiviidi tasandil protsesse, mille läbi individid integreeruvad gruppidesse ja jõudis esialgse sotsiaalse integratsiooni teooriani. Keskkel kohal teoorias oli sotsiaalne ligitõmbavus. Grupina eristatakse kokku koondunud indiviide, keda ühendavad sotsiaalsed

sidemed, mis koondavad selle liikmed erineva sidususastmega sotsiaalsesse struktuuri. Need sidemed põhinevad sotsiaalsel ligitõmbavusel. Sidus grupp on rühm, mille liikmed on üksteise jaoks atraktiivsed. Sotsiaalset ligitõmbavust saab vaadata kahest perspektiivist: kui atraktiivne on grupp indiviidi jaoks ning kui atraktiivne on indiviid ülejäänud grupiliikmete silmis. See, kui indiviidi jaoks on mingi grupp väga atraktiivne, ei tee teda veel selle grupi liikmeks. Selleks, et saada gruppi integreeritud, tuleb indiviidil end grupi jaoks atraktiivseks muuta.

Blau (1960) leidis, et tunnused, mis teevad isiku teiste jaoks atraktiivseks, on erinevad: kõrge staatus ühiskonnas, sarnased väärtused jne. Seega, kui indiviidi isikuomadused ja oskused on teiste grupiliikmete poolt väärtustatud, on ta tõenäoliselt nende jaoks ka atraktiivne. Kui indiviid on väga motiveeritud grupi liikmeks saama, siis ta ei oota kuni tema omadusi märgatakse, vaid üritab ise silma paista ja muljet avaldada. Selleks, et saada täielikult aktsepteeritud ja integreeritud gruppi, ei pea end tõestama mitte ainult atraktiivsena vaid ka avatud ning vastutulelikuna.

Holland (2012) leidis oma uuringus, et sotsiaalse integratsiooni teooria on kasulik, kuna see käsitleb ka kahte olulist elementi, mis on tavaliselt multikultuurilist kooli uurides välja jäetud: staatus ja protsess, mille läbi õpilased kooli sotsiaalselt integreeruvad. Staatus käsitlemisel on tavaliselt kesksel kohal akadeemiline võimekus, rassilise/etnilise vähemuse staatus ühiskonnas või vanemate sotsiaal-majanduslik staatus. Kuid õpilase staatust tema eakaaslaste seas võivad mõjutada ka tema sportlik võimekus, koolivälisest tegevustes osavõtmine ning ka füüsiline atraktiivsus, sotsiaalsed oskused ja isikuomadused. Antud uuringus leiti, et sotsiaalses integratsioonis olid poisid edukamad kui tüdrukud. Autor põhjendas poiste sotsiaalse staatuse karakteristikute ja poiste strateegiaga enda atraktiivsemaks tegemisel. Samuti leidis autor, et mõju võib omada ka see, et poistele pakuti kooli poolt rohkem võimalusi kooliväliseks tegevuseks. See annab parema võimaluse sõprade leidmiseks ning enda atraktiivsuse tõestamiseks (Holland 2012: 103). Ka Moody (2001) leidis oma Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringus, et kooli poolt pakutavad õppekavavälised tegevused, kus on tagatud eri rassist õpilaste osalemine, omavad olulist mõju teisest rassist sõprade tekkimisele.

Järgnevalt antakse ülevaade Allporti kontaktihüpooteesist ning selle edasiarendustest, kui ühest võimalikust lähenemisest etniliste konfliktide leevendamisele ja lahendamisele. Kuna kontaktiteoorias on olulisel kohal eelarvamused ja nende vähendamine, siis on oluline ka antud mõiste defineerida. Hayes (2002) on kirjeldanud eelarvamust kui süstemaatiliselt teatud etnilise või kultuurilise grupi liikmete vastu suunatud agressiivsuse vormi, mis oleneb oma olemuselt

täielikult ühiskonnast. „Eelarvamus on fikseerunud, ettevalmistatud hoiak, mida rakendatakse objekti suhtes, hoolimata selle individuaalsusest või loomusest. Eelarvamuslik suhtumine kellessegi ei luba tema hindamisel kaaluda alternatiivseid võimalusi ega seletusi, pigem on teise isiku hindamise tulemus ennustatav ja otsustatud mõne suvalise tunnuse alusel, mis sihtobjekti iseloomustab.“ (Hayes 2002: 119).

1.2. Kontaktihüpotees ja selle edasiarendus

Pettigrew', Tropp'i, Wagner'i ja Christ'i (2011) järgi alustas 1930. ja 1940. aastatel tärkav sotsiaalpsühholoogia distsipliin üsna oma algusaegadel ka gruppidevahelise kontakti uurimist. Rassikonflikti jälgimine Ameerika Ühendriikides tekitas huvi kontakti vastu. Aastal 1947 presenteeris sotsioloog Robin Williams ühes raportis esialgset versiooni kontaktiteooriast, kus ta märkis, et mitmed erinevad faktorid mõjutavad kontakti efekti eelarvamustele. Mõjutatuna Williamisist ja uuringute tulemustest, mis antud teooriat kinnitasid, tutvustas Allport (1954) oma teoses *The Nature of Prejudice* edasiarendust kontaktiteooriast, millest juhendusid antud valdkonna uuringud järgnevad aastakümned.

Allport (1958: 267) leidis, et kontaktide olemasolul on oluline roll gruppidevaheliste eelarvamuste vähendamisel. Selleks, et kontaktil oleks positiivne efekt, pidi Allporti hinnangul täidetud olema neli tingimust. Eelarvamused vähenevad, kui enamus- ja vähemusgrupp on kontaktis võrdse staatusega ning nad teevad koostööd, et saavutada ühine eesmärk. Samuti on vajalik, et kontaktil oleks institutsioonide toetus (seadus, autoriteedid, üldine õhustik).

Seega on neli Allporti pakutud positiivse kontakti eeltingimust: gruppide võrdne staatus, ühised eesmärgid, gruppidevaheline koostöö, toetus autoriteetide või seaduste ja tavade poolt (Pettigrew, Tropp 2005: 264). Pettigrew ja Tropp (2005) leidsid, et ühiseid eesmäärke on teadlaste poolt tihtipeale erinevalt defineeritud. Võrdsel staatusel kontakti situatsioonis on positiivne efekt isegi siis, kui grupid on algselt oma staatuse poolest erinenud. Ühise eesmärgi nimel on vajalik, et tehtaks koostööd, mitte ei võisteldaks.

Pettigrew ja Tropp (2005) töid välja, et üheks olulisemaks Allporti hüpoteesi edasiarenduseks on nende endi poolt 2004. aastal läbiviidud metaanalüüs, milles kasutati 515 uuringut, mis uurisid gruppidevahelist kontakti ja eelarvamusi ning mis olid läbiviidud vahemikus aastatel 1940-2000.

Analüüsi olulisemaks tulemuseks oli, et gruppidevaheline kontakt viib üldjuhul positiivse tulemuseni, isegi siis, kui puudub grupisisene sõprussuhe ja Allporti kõik tingimused pole täidetud. Uuringust võib järeldada, et kuigi Allporti nimetatud tingimused on olulised, ei ole need ilmtingimata vajalikud positiivsete efektide saavutamiseks gruppide vahelises kontaktis. Paremad grupisisesed suhted on seotud ka vähesemate grupisisesete eelarvamustega (Pettigrew, Tropp 2005: 262-273).

Hewston, Kenorthy, Turner ja Voci (2005) tõid välja, et teise grupi kohta uute teadmiste saamist peeti kaua üheks tähtsamaks teguriks eelarvamuste vähendamisel, kuid Pettigrew ja Troppi (Hewston, Kenorthy, Turner ja Voci 2005 järgi) metaanalüüsist selgus, et ehkki see omab olulist efekti, ei ole see peamine mehhanism, mille läbi gruppidevahelised hoiakud muutuvad. Leiti, et oluliselt vähendab eelarvamusi hoopis informatsioon, mis on saadud otse kindlalt inimeselt, kes seostub teise grupiga. Eri gruppide individide kontaktid, mille puhul inimesed end üksteisele rohkem avavad, mõjuvad positiivselt gruppidevahelistele suhetele. Pettigrew ja Troppi metaanalüüsist selgus veel, et kuigi kognitiivsed protsessid näisid mingil määral kaasa aitavat gruppidevaheliste kontaktide efektile, olid afektiivsed faktorid palju mõjusamad. Näiteks jõuti uuringutulemustes järeldusele, et viha/ängistus on palju rohkem seotud kontakti ja vähenenud eelarvamustega, kui on seda suurenenud teadmised teisest grupist. Nende hinnangul 20–25% kontakti mõjust eelarvamuste vähenemisele, saab selgitada gruppidevahelise viha vähenemisega. Gruppidevaheline sõprus on parim tunnus ennustamaks paremat suhtumist teise grupi, kuna see omab mõju viha ja ohutunde vähenemisele (Hewston, Kenorthy, Turner ja Voci 2005).

Näitena võib tuua Thomseni (2012) Skandinaavia kontekstis läbiviidud uuringu, milles uuriti eri rahvusest kontaktide mõju töökohal Taanis. Uuringutulemustest selgus, et gruppidevaheline kontakt tekitab etnilist tolerantsust, kuna kontakt töökohal vähendab hirmude tajumist ja soodustab isikliku info jagamist. Tulemustest võib järeldada, et regulaarne gruppidevaheline kontakt võib parandada etnilisi suhteid kaasaegsetes demokraatlikes riikides (Thomsen 2012). Seega kui küsida, kuidas gruppidevaheline kontakt tekitab positiivse efekti, võib tuua välja järgnevad märksõnad: suurenenud teadmised, alanenud viha ning suurenenud empaatia (Pettigrew, Tropp, Wagner ja Christ 2011).

Arendades veelgi edasi Allporti ideid, jõudsid ka Crisp ja Turner (2009) teoriani, mille järgi ei pea gruppidevaheline kontakt realsuses aset leidma, vaid ka selle toimumise ette kujutamine soodustab positiivsemaid hoiakuid teiste gruppide suhtes. Kujutletav gruppidevaheline kontakt on

mentaalne simulatsioon gruppidevahelisest interaktsioonist. Crisp ja Miles (2014) viisid läbi mahuka metaanalüüsi, millega antakse esimene kvantitatiivne ülevaade kujutletava kontakti efektidest neljale peamisele gruppidevahelise eelarvamusi mõõtvale tunnusele: hoiakud, emotsioonid, kavatsused ja käitumine. Analüüsist selgus, et kujutletav kontakt vähendab oluliselt gruppidevahelise eelarvamusi kõigi nelja sõltuva tunnuse puhul. Positiivne kujutletud kontakt ei ole efektiivsem kui neutraalsena kujutletud kontakt. Üks olulisi analüüsitulemusi on see, et kujutletaval efektil on suurem mõju lastele ja noortele kui täiskasvanutele. Seega on kujutletava kontakti teooria tõendust leidnud lähenemine, mis võib anda vahendid rakendamaks kontaktiteooriat edukalt haridusevaldkonnas. Lähtuvalt uuringutulemustest järeldasid autorid, et kujutletava kontakti mõju eelarvamuste vähendamisele on sarnane reaalse kontaktiga.

Nii nagu Pettigrew ja Tropp (2005) täheldasid, et ehkki kontaktisituatsioonid, kus olid täidetud Allporti poolt välja toodud kriteeriumid, osutusid efektiivsemaks, siis ka need situatsioonid, mis ei vastanud kõigile kriteeriumitele, olid siiski seotud eelarvamuste vähenemisega. Nii leidsid Crisp ja Miles (2014) oma analüüsis, et kujutletud kontakt oli efektiivne isegi siis, kui olulised moderaatorid olid puudulikud. Näiteks kui uuringus osalenule kirjeldati rohkem detaile kujutletavast interaktsioonist, siis oli tulemuseks ka suurem mõju gruppidevahelisele eelarvamusele. Samas ilmnes oluline eelarvamuste vähenemine ka nendes uuringutes, kus osalejatele kirjeldati vähe või siis üldse mitte detaile.

Hewston ja teised (2005) tõid välja, et kuigi Allport oli kontakti mõjude suhtes optimistlik, hoiatas ta ka selle suhtes, et pealiskaudne kontakt erinevatest gruppide liikmete vahel võib hoopis süvendada stereotüüpe. Ta kirjeldas erinevaid etappe, mida kontaktis olevad grupid läbivad enne kui jõutakse rahumeelse gruppidevahelise kontaktini: esialgu on jagatud kontakt, mis viib peagi võistluse/konkureerimiseni, millele omakorda järgneb kohanemine ja lõpuks assimilatsioon (Hewston jt 2005). Seega kontakt eri rahvusest inimeste vahel ei vähenda alati eelarvamusi.

Pettigrew ja Tropp (2011) leidsid, et on olukordi, mille tingimustes tekkinud kontakt hoopis suurendab eelarvamusi. Negatiivset kontakti kogevad enam vähemusgrupi liikmed kui enamus. Negatiivne kontakt leiab aset enamjaolt olukorras, kus osalejad tunnevad ennast ohustatuna ja kus nad pole vabatahtlikult. Sellised olukorrad leiavad aset tavaliselt näiteks töökeskkonnas, kus eksisteerib gruppidevaheline konkurents, samuti situatsioonid, mis sisaldavad endas gruppidevahelist konflikti. Tihtipeale kogevad negatiivseid kontakte inividid, kellel on

hulgaliselt grupiväliseid kontakte. Tavaliselt on tegemist nooremate indiviididega, kes kogevad samavõrd palju ka positiivseid kontakte.

Semyonov ja Glikman (2009) leidsid, et üheks puuduseks kontaktiteooria ellu rakendamisel võib olla etniline elukohajärgne segregatsioon. Elukoht heterogeenses piirkonnas, kus elavad vaid ühest rahvusest elanikud, vähendab võimalusi positiivseteks gruppidevaheliseks suhtluseks, samas kui elukoht rajoonis, kus elavad erinevad rahvused koos, suurendab võimalusi kontaktideks. Eurooplased, kes elavad etniliselt heterogeenses piirkonnas (kus etnilisest vähemusest elanikud moodustavad valdava osa elanikkonnast), omavad rohkem eelarvamusi teise rahvuse suhtes kui need eurooplased, kes elavad teist tüüpi rajoonis. Eurooplased, kes elavad etniliselt kirevas naabruskonnas peavad ületama „kõrgemad psühholoogilised barjäärid“ kui teised, et luua sõprussuhteid etniliste vähemustega.

Etniline elukohajärgne segregatsioon vähendab rahvuste vaheliste kontaktide tekkimise võimalusi, kuid positiivsed rahvuste vahelised kontaktid vähendavad negatiivseid eelarvamusi ja sotsiaalset distantsi enamus- ja vähemusrahvuse vahel (Semyonov, Glikman 2009). Seega võib eelnevalt kirjeldatud kaudse kontakti mõju pidada oluliseks just nende jaoks, kes elavad segregeeritud aladel ja kes ise teisest grupist inimestega kokku ei puutu, kuid see võib aidata neid ette valmistada tulevikus aset leidvateks kontaktideks (Pettigrew jt, 2011).

Näitena kontaktiteooria põhimõtete rakendamisest väga segregeeritud ühiskonnas võib tuua Põhja-Iirimaal välja töötatud haridusprogrammi (*Sharing Education Programme*), mille raames korraldati ühiseid tunde katoliiklastest ja protestantidest õpilastele, kes muidu õpivad eraldi koolides ja omavahelisi kontakte ei oma (Blaylock, Hughes 2013). Antud programmil leiti olevat positiivne mõju osalejate hoiakutele ning käitumisele teise grupi suhtes. Võimalus arendada sõprust ja luua emotsionaalseid sidemeid võib aidata paremini mõista, näha asju teiste perspektiivist ning hinnata ümber oma grupi eelarvamusi (Hughes 2013: 206).

Pettigrew ja teised (2011) tõid välja, et ühe kriitikana kontaktiteooriale on leitud, et gruppidevaheline kontakt vähendab tihti eelarvamusi indiviidi tasandil, kuid seda mitte grupi tasandil. Seega kontakt võib olla lahenduseks indiviidi eelarvamuste vähendamisel, kuid mitte konflikti lahendamisel. Samuti puudutab kriitika alasid, kus on pikaajase taustaga etnilised konfliktid, näiteks Põhja-Iirimaa ja Lõuna-Aafrika. Tihtipeale jäädakse seal seisukohale, et eraldamine on parim viis gruppidevahelise konflikti vähendamiseks, isegi kui see suuresti piirab gruppidevahelise kontakti tekkimist. Kontaktiteooria pooldajad siiski leiavad, et müüride

ehitamine ja segregatsioon on ajalooliselt läbikukkunud. Kriitikud on keskendunud ka probleemile, kuidas leida viise efektiivseks gruppidevaheliseks kontaktiks pärast sajandeid aset leidnud gruppidevahelist võimuvõitlust. Seega on püstitatud teema, mille jaoks ei olnud kontaktiteooria algselt loodud. Antud kriitika on kontaktiteooria pooldajate poolt positiivselt vastu võetud, kuna selleks, et olla abiks asjakohase sotsiaalpoliitika kujundamisel, peaks kontaktiteooria olema laiendatud ka tegelemaks teemaga, kuidas tuua mineviku vastaseid kokku optimaalsesse kontaktisituatsiooni. Selles nähakse ühte kontaktiteooria tuleviku suundumust.

Pettigrew ja teiste (2011) järgi on kontaktiteoorial ka kriitikuid, kes tunnistavad, et gruppidevaheline kontakt tavaliselt vähendab eelarvamusi, kuid kes näevad seda protsessi pigem ohtlikuna, kuna see võib takistada vajalikku ühiskonnamuutust. Kriitikud leiavad, et sotsiaalne konflikt on ühiskondliku arengu jaoks hädavajalik. Selle lähenemise järgi vähendab nende gruppide, kellel on ühiskonnas kõige vähem võimu, eelarvamuste vähendamine nende soovi algatada ühiskondlikku konflikti, mis on vajalik ühiskondlikuks arenguks. Eelnenud kriitikale vastulauseks toovad kontaktiteoreetikud välja, et kontakti mõju on tugevam pigem enamusgrupile kui vähemusele, ning et konflikt ei ole vajalik kõigiks sotsiaalseteks arenguteks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et gruppidevaheline kontakt on universaalselt kasulik vähendamaks eelarvamusi erinevates gruppidevaheliste situatsioonide puhul (seksuaalne orientatsioon, rass ja rahvus, füüsiline ja vaimne puue jne). Olenevalt kontekstist on kontakti mõju eelarvamustele erineva tugevusega, kuid fundamentaalne seos kontakti ja eelarvamuse vahel jääb samaks: mida rohkem gruppidevahelisi kontakte, seda enam vähenevad gruppidevahelised eelarvamused (Pettigrew ja Tropp 2011).

1.3. Gruppide vaheline konflikt

Konflikt on indiviidide ja gruppide vahel tavaline nähtus, kuid sellele on hulgaliselt erinevaid definitsioone ja selgitusi. Coser (1956: 8) käsitleb konflikti kui võitlust väärtuste üle ja püüdlemist kõrgema staatuse, võimu ja ressursside poole, seejuures on eesmärgiks neutraliseerida, kahjustada või elimineerida rivaale. Lehtsaar (2015: 34) selgitab aga konflikti kui mitmetahulist nähtust, mida käsitletakse erinevalt, millesse suhtutakse erinevalt ja milles käitutakse erinevalt. Selleks, et konflikti mõista, on toodud esile konflikti võitluslikku tahku, inimeste erinevustest tekkivaid

arusaamatusi, situatiivsust ja seotust inimeste, suhetega (Lehtsaar 2015:34). Lehtsaar leidis, et läbivaks jooneks erinevate käsitluste juures on see, et konflikt toimub suhestuvate osapoolte vahel mingis küsimuses ja seda tajutakse vastasseisuna, milles vähemalt üks pool on sunnitud enda seisukohti korrigeerima.

Järgnevalt antakse põgus ülevaade erinevatest gruppidevaheliste konfliktide teooriatest.

Realistlik konfliktiteooria (*Realistic Conflict Theory*)

Antud lähenemise keskseks mõtteks on idee, et gruppidevaheline käitumine on kõige paremini mõistetav läbi gruppe ühendavate materiaalsete huvide (Condor, Brown 1988: 8). Brief ja teised (2005: 830) leidsid, et gruppidevaheline konkureerimine väärtuslikele, kuid limiteeritud materiaalsetele ja/või sümbolsetele ressurssidele tekitab vaenulikkust. Näitena toodi olukord kui valged ja mustanahalised töötajad on pandud võistlema kindla positsiooni, palgatõusu või ametikõrgenduse eest, siis realistliku konflikti teooria järgi nad identifitseerivad end rohkem enda rassigrupiga ning väärtustavad vähem teise rassi kuuluvaid inimesi. Selle tulemusena võib autorite hinnangul suurenenud grupisisene solidaarsus ning teiste vähesem väärtustamine viia killustatuse ja gruppidevaheliste kommunikatsiooni probleemideni. Antud näidet võib kasutada ka etniliste gruppide puhul.

Esses, Jackson ja Armstrong (1998: 701) leidsid, et antud teooria ei eelda, et tegelik võitlus ressursside üle aset leiaks. Pigem on nende hinnangul tegemist konkureerimise tajumisega, mis viib konfliktini ja gruppidevahelise vaenuni. Samuti leidsid nad, et on oluline, et grupi konflikti arvatakse esinevat pigem grupi kui indiviidi tasandil. Seda seetõttu, et mängus on grupi huvid, mida kaitstakse, mitte grupi liikmete individuaalsed huvid (Esses jt, 1998: 701).

Sotsiaalse identiteedi teooria (*Social Identity theory*)

Realistliku konfliktiteooria kõrvale sobib täiendavalt tuua sotsiaalse identiteedi teooria, mis toob esile grupi identifitseerimise. Kategooriad nagu rahvus, etniline päritolu ja sugu on omaks võetud kui potentsiaalselt olulised aspektid indiviidi enesepildist ja sotsiaalsest identiteedist (Condor, Brown 1988: 9). Enesepilt ei ole muutumatu, kuid see, kui teatud gruppi kuulumine moodustab silmatorkava aspekti hetkelisest enesepildist ja tekitab protsessi, kus individ rakendab normid ja stereotüübid, mis on seotud selle kategooriaga enesepildist ning saab seeläbi sarnaseks teiste oma grupi liikmetega. Läbi selle psühholoogilise protsessi muutub indiviidi käitumine normatiivseks ja kui teatud arv indiviide tajuvad end ühel ja samal ajahetkel ühes ja samas sotsiaalses kategoorias, leiab aset kollektiivne käitumine (Condor, Brown 1988: 10).

Grupi ohu teooria (*Threat theory*)

Blumer (1958) vastandus eelnevatele eelarvamusi käsitletud autortitele, kuna leidis, et rassilise eelarvamuse juured peituvad pigem rasside vahelistes suhetes, mitte ei tulene indiviidi kogemustest ja tunnetest. Ta leidis, et rassiline eelarvamus eeldab, et neid eelarvamusi kandvad inimesed näevad end kuuluvat antud rassilisse gruppi. See tähendab, et nad määravad teise rassigrupi need, kelle suhtes nad eelarvamusi omavad. Selle tõttu on rassilise eelarvamuse kesksed teemad Blumeri hinnangul: enda ja teiste rassiline identifitseerimine ning viis, kuidas identifitseeritud grupid kujutlevad omavahelisi suhteid. Selleks, et mõista rassilist eelarvamust, peab vaatama protsessi, mille läbi rassigrupid loovad pilte endast ja teistest. See protsess on fundamentaalselt kollektiivne protsess.

Blumer (1958) tõi välja neli tunnust, mis iseloomustavad rassilist eelarvamust domineeriva grupi puhul:

- Üleoleku tunne;
- Tunne, et teine grupp on võõras ja teistsugune;
- Tunne, et neil on eesõigus teatud privileegidele;
- Hirm ja kahtlus, et teine grupp soovib domineeriva gruppi eesõigusi üle võtta.

Eelarvamuste uurimise seisukohalt on eriti oluline neljas tunnus ehk domineeriva grupi hirm, et nende positsioon on ohustatud (Blumer 1958).

Ka konfliktide lahendamisele on erinevad lähenemised, mis olenevad sellest, kuidas konflikti suhtutakse. Lehtsaare (2015: 33) järgi võib konflikti suhtuda destruktiiivselt, näiteks pidada seda ebanormaalseks, samastada eriarvamusega ja kasutada sildistamist konflikti lahendamisel. Selle vastandina tõi ta välja konstruktiivse suhtumisviisi, mille järgi on võimalik konflikte juhtida ja lahendada. Sellise suhtumise järgi on konflikt osa elust, mis aitab kaasa arengule, lahendab vastuolusid ning aitab inimestel üksteist paremini mõista (Lehtsaar 2015: 33).

2. UURIMUSE KONTEKST

2.1. Immigrantrahvastiku kujunemine Eestis

Kirch (1977) leidis, et Nõukogude perioodil aset leidnud laiaulatuslik immigratsioon Eestisse oli summaks kõigile strateegilistele, majanduslikele ja poliitilistele faktoritele, mille eesmärgiks oli Eesti territooriumi kolonialiseerimine. Vahemikus 1945-1988 kasvas mitte-eestlaste kogunumber 26 korda, slaavlaste arv ulatus poole miljonini. Nõukogude Liidu rahvaloenduse andmed näitasid, et väljaspool Eestit sündinute osakaal rahvastikust oli 26,3%. See protsent on suurim võrreldes Euroopa riikidega kui ka teiste endiste Nõukogude Liidu liikmesriikidega.

Kirch (1977) tõi välja ka erinevad põhjused Eesti alale migreerumiseks. Kohe pärast sõjategevuse lõppemist 1944. aasta sügisel algas suur sõja- ja majanduspõgenike sissevool Eestit ümbritsevatelt aladelt. Kümned tuhanded saabusid Pihkvast, Leningradist ja Novgorodist, kuna just need alad olid sõjas kõige kõvamini kannatada saanud ning inimesed tulid uut elamist ja hästi tasustatud elupaika Eestisse otsima. Need migrandid asusid pigem nendesse Eesti paikadesse, kuhu oli tehtud suuri riigikapitali investeeringuid (tehastesse jne). Ulatuslik migratsioon toimus ka läbi Nõukogude armee ning tööjõu ümber asustamise. Organiseeritud värbamine toimus nii ehitustöödele kui põlevkivitööstuses. Samuti oli Rannuti (2004) järgi vaja inimesi teatud privilegeeritud ametikohtadele, kuhu eestlasi lihtsalt ei usaldatud: navigatsioon ja lennundus (võimalus, et eestlased põgenevad välismaale), raudteed (sabotaaži oht) ning kommunikatsioon (riigisaladused).

Kirch (1977) tõi välja ka asjaolu, et hästi funktsioneeriv süsteem suutis edukalt värvata inimesi ning paremat töökohta ning elutingimusi soovivad kolisid meeleldi siia. 1975. aastal viis Eesti Vabariigi Statistika Keskbüroo läbi uuringu tööjõu liikumise kohta Nõukogude Eestis, mis kattis 30% kõigist liiduvabariigi ettevõtetest, institutsioonidest ja organisatsioonidest. Sealt selgus, et kogu vastanutest peaaegu pooled (46%) olid otsustanud kolida Eestisse perekondlikel põhjustel, 23% isiklikel motiividel, 19% puhul oli otsus seotud tööga, 10% lootis parandada oma elutingimusi ning 3% vastanute otsus oli seotud õpingutega.

Kõiviku (2003: 44) andmetel kahekordistus Nõukogude perioodil ka Tartu linna elanike arv. Tartus tekkis eestlaste jaoks ohtlik demograafiline situatsioon, kus intensiivse mitte-eestlaste

sisserände tulemusel vähenes Tartu eestlaste osatähtsus 87,6%-lt 1934. aastal 72,3%-le 1989. aastal ehk 15,3% võrra. Eestlaste kõrval kujunesid suurimaks rahvusrühmaks venelased.

Kõiviku (2003: 45) andmetel asendus taasiseseisvusperioodil rahvastiku kasv langusega, kuna paljud nõukogude perioodil siia saabunud suundusid tagasi. 2000. aastaks oli eestlaste osatähtsus Tartu linna elanike seas, võrreldes 1989. aasta rahvaloenduse andmetega, kasvanud 7,2%. Võrreldes 1989. aasta andmetega, oli venelaste osakaal Tartu rahvastikust kahanenud 21,7%-lt 16,1%-le. Tänapäevase seisuga on venelaste osakaal Eesti rahvastikust 25,2% ning Tartu linna puhul on see 14,4 % (eestlased 81,3, muud rahvused 3,7) (Statistikaamet 2016).

2.2. Kontaktid etniliste eestlaste ja Eestis elavate venelaste vahel

Vaadates etniliste eestlaste ja venelaste koos elamist, on tihti märgitud, et nende kahe rühma vahel on väga vähe kontakte ning et need justkui eksisteeriks erinevates ühiskondades. Euroopa Sotsiaaluuringu 2014. aasta andmetel pole Eestis 55% vastanutest mitte ühtegi teisest rahvusest või rassist lähedast sõpra. Vaid 31% vastanutest on mõni selline sõber ning 14% on teisest rahvusest või rassist sõpru rohkem. Neid inimesi, kes igapäevaelus teisest rahvusest või rassist inimesega kunagi kokku ei puutu on uuringu järgi 19%, vähem kui korra kuus omab kokkupuudet 21%, mitmel korral nädalas on kontakt 13% ja vähem kui korra kuus 20%. Suurem osa vastanutest pidasid kontakti teisest rahvusest või rassist inimesega pigem positiivseks kogemuseks, ehk 56% uuringus osalenuist annab sellele 10-punkti skaalal kõrgema hinnangu kui 5.

Põhinedes kontaktiteooriale ja Eesti Integratsiooni monitooringu 2010. aasta andmetele, viisid Kruusvall ja Raudsepp (2012) läbi uuringu, milles vaatlesid, kuidas ja mil määral kontaktid ja tingimused, nii reaalsed kui ka tajutud, funktsioneerivad eestlaste ja mitte eestlaste suhete kontekstis. Analüüsis keskenduti vaid mitte-eestlaste hoiakute ja kontaktide uurimisele, kuna kontaktide mõju vähemusele on uuritud vähem.

Kruusvalli ja Raudseppa (2012) järgi on nende venekeelsete elanike arv, kellel on püsivaid kontakte eestlaste seas, 20 aasta jooksul tõusnud. Tulemustest selgus, et need venelased, kellel on sõprade ja tuttavate seas eestlasi, on rahvuste vaheliste suhete suhtes positiivsemalt meelestatud. Pessimistlikumate hoiakutega venelastel on aga sugulaste seas vähem eestlasi. Seega tõestas antud

uuring, et ka Eesti näite puhul kujundavad positiivsed ja vabatahtlikud kontaktid positiivsemaid hoiakuid teise rahvusesse.

Samuti selgus Kruusvalli ja Raudsepa (2012) uuringust, et kontakti positiivne efekt eelarvamuste vähenemisel oli oluliselt tugevam neil juhtudel, kus Allporti (1958) poolt nimetatud eeltingimused positiivseks kontaktiks olid kõik täidetud. „Universaalsed“ tingimused kontaktiks, mis kõikidel juhtudel soodustasid positiivseid hoiakuid, olid vähem tajutud eestlaste üleolek, vähem tajutud ebavõrdsus, vähemal määral võõrandumine Eestist, enda tugevam subjektiivne seostamine Eestiga, positiivse alatooniga kontaktid, väikesem kultuuriline ohutunne, ühised väärtused eestlastega ja huvi eestlastega suhtlemise vastu (Kruusvall, Raudsepp 2012: 211-235).

Ka Korts (2009: 124-125) jõudis oma uuringus järeldusele, et etnilisi suhteid Eestis iseloomustab klassikaline mudel gruppidevahelistest suhetes, kus vaatamata üldiselt domineerivale negatiivse suhtumisega taustale, on avatum hoiak teise grupi suhtes tugevalt seotud suuremate hulga kontaktidega. Samamoodi on õpilaste hoiakud teise gruppi mõjutatud läbi nende isiklike kogemuste teise grupiga suhtlemisel, mis kaaluvad üles grupisisest üldiselt domineerivad negatiivsed hoiakud (Korts 2009: 124-125).

Ühe takistusena kontaktihüpoteesi toimimisele on välja toodud ka elukoha järgest segregatsiooni. Kõivik (2003) jõudis oma magistritöös järeldusele, et mingil määral etniline segregatsioon Tartus esineb, kuid segregatsioonimäär on väga madal. Ta leidis, et see viitab Tartu elanikkonna ühtlasele jaotumisele linnaruumis ja mitte-eestlaste isolatsiooni puudumisele. Segregatsioon esineb aladel, kus erinevad rahvusgrupid on jäänud juurdunud tavade tõttu eraldatuks (nt Jaamamõisa ja Annelinn) (Kõivik 2003: 82-83). Seega võib järeldada, et Tartu on pigem soodne keskkond vene ja eesti noorte vaheliste kontaktide tekkimisele ning seeläbi paremale lõimumisele.

2.3. Venekeelsete noorte haridusvõimalused läbi aja

Eesti taasiseseisvumine 1991. aastal tõi kaasa ka Eesti ühiskondliku ja keelesituatsiooni muutumise ning sellega seoses uued nõuded Eesti muukeelsele haridusele. Asser (2003) kirjeldas 1990. aastate alguse olukorda, mil ei olnud haridust koordineerivatel institutsioonidel täpset teavet vene kooli õpilaste eesti keele oskuse ja hoiakute kohta keeleõppe suhtes. Samuti ei olnud läbiviidud ka vene õpilaste keeleoskust kajastavaid teadusuuringuid. Samal ajal töötati juba välja

seadusi, millega sätestati riigi- ja munitsipaalgümnaasiumite üleminekut eestikeelsele õppele. Üheks mõjusamaks asjaoluks, mis tingis muukeelse hariduse reformi, on aset leidnud keelesituatsiooni muutus Eesti ühiskonnas. Toimus eesti keele kasutusala laienemine ja vene keele kasutusvõimaluste ahenemine ning taandumine ametlikust asjaajamis- ja hariduskeelest mitteformaalsesse, inimeste personaalse suhtluse sfääri (Asser 2003). Seega suurenes venekeelse elanikkonnas hulgas nõudlus tulemuslikuma eesti keele õppe järele.

Asser (2003) leidis, et ehkki 1990. aastad olid Eesti hariduse jaoks murrangulised, ning hariduse sisu muutus taas Eesti keskseks ja nõukogude traditsioonid asendusid Euroopa-orientatsioonidega, oli haridussüsteem neil aastatel siiski jagunenud selgelt kaheks erikeelseks, teineteisest lahus seisvaks üksuseks. Eesti ja vene koole lahutasid nii õppekeel, kui ka üldine koolikultuur ja õpetamistraditsioonid, erinevad õppeprogrammid ja -sisud ning struktuurilised erisused.

Kello, Masso ja Jakobsoni (2011) järgi alustasid osad koolid eestikeelsele õppele üleminekut vabatahtlikult juba 1990ndatel. Seadusandlusega sätestati üleminek 1933. aastal Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega, mil ülemineku alguseks määrati 2000. aasta, kuid 1997. aastal sisseviidud muudatuse kohaselt on ülemineku algus olnud kohustuslik alates 2007/2008. õppeaastast (Kello, Masso, Jakobson 2011).

Haridus- ja teadusministeeriumi andmetel toimus vene õppekeelele gümnaasiumiastme üleminek eestikeelsele aineõppele tegelikkuses alles aastatel 2007–2012. Tänapäevase seisuga on gümnaasiumis ette nähtud kõikide koolide õppekeeleks eesti keel. Erandeid saab teha vaid Vabariigi Valitsus. Valdavas osas on Eesti gümnaasiumites kogu aineõpe eesti keeles, arvukuselt teisel kohal on koolid, kus 60% aineõppest on eesti ja 40% vene keeles. Sellistes gümnaasiumites õpetatakse 60% minimaalsest kohustuslikust õppemahust ehk vähemalt 57 kursust eesti keeles. Kool peab tagama oma õppekavaga eestikeelse õppe vähemalt 60% ulatuses gümnaasiumiastmele kehtestatud väiksemast lubatud õppemahust, seejuures Eesti kirjandust, Eesti ajalugu, ühiskonnaõpetust, muusikat ja geograafiat tuleb õpetada eesti keeles. Antud mudelit kasutavates koolides õpitakse esimese keelena vene keelt ning teise keelena eesti keelt kui teist keelt. Vene keele ja kirjanduse kursuste arv on nendes koolides sama, mis 100% eestikeelse aineõppega koolides eesti keele ja kirjanduse kursuste arv (Haridus- ja teadusministeeriumi koduleheküljel).

Ehkki seniste uurimuste ja ülevaadete hinnangul on vene gümnaasiumite üleminek eestikeelsele õppele olnud tulemuslik, leidis 2014. aastal kokku kutsutud vene õppekeelt kasutavate gümnaasiumite õppe tulemuslikkuse hindamise töörühm oma raportis, et „formaalsete näitajate

alusel on eesmärk saavutatud, aga protsess ise tekitab koolides pingeid“ (Haridus- ja teadusministeerium 2014).

Kuigi eestikeelsele õppele üleminekut on hinnatud tulemuslikuks, tasub välja tuua ka asjaolu, et keelel näevad nii õpilased kui ka õpetajad enamjaolt vaid instrumentaalset rolli. Eesti keeles õppimist nähakse vajalikuna kuna see võimaldab siinsetes kõrgkoolides õppida ja tulevikus parem töökoht leida (Klaas-Lang, Praakli, Peedisson ja Lasmanova 2014). Kuid Soll, Salvet ja Masso (2015) jõudsid oma uuringus järeldusele, et üleminek eestikeelsele õppele on läbikukkunud just kommunikatsiooni mõttes, sest keskendumine keele instrumentaalsele rollile etnilis-kultuurilise rolli asemel võib viia nõrga sotsiaalse ühtekuuluvustundeni õpilaste puhul.

Keelekümblusklasside ning süvendatud eesti keele õppega klassides õppivate õpilaste osakaal päevase õppe õpilaste koguarvust on 2015/2016 õppeaastal gümnaasiumiastmes 1,9% (411 õpilast) (Haridus- ja teadusministeeriumi koduleheküljel). Valk (2015) tõi raportis „Analüüs ja ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks põhikoolis“ välja lõhe vanemate koolieelistuste ja tänaste haridusvalikute vahel, samuti eesti õppekeeles õppivate laste osakaalus lasteaias ja põhikoolis.

Vanemate soov ja õpilaste valmisolek õppida eesti keeles on oluliselt suurem, kui tänane reaalsus seda võimaldab ja milleks koolid valmis on. Võimalusel tuleks eelistada seda, et eesti, vene ja ka teistest rahvustest lapsed õpiksid koos, kuna see on oluline lisaks keeleõppe seisukohast ka suhteid, vastastikust sallivust ja avatust, tulevasi võrgustikke ja sotsiaalset kapitali ning laiemalt ühiskonna lõimumist silmas pidades (Valk 2015:14).

Tartu linnas on antud mudel kasutusel ühes koolis, Tartu Annelinna Gümnaasiumis. Seega on Tartu linna venekeelsetel noortel võimalus jätkata oma õpinguid pärast põhikooli, kas eestikeelses gümnaasiumis või koolis, kus toimub 60% aineõppest eesti ning 40% vene keeles. Statistikaameti andmetel on Tartus 1521 üldhariduse õpilast, kelle emakeel on vene keel, neist 27% on eelistanud vene õppekeelega haridust ning 73% eesti õppekeelega haridust (Statistikaamet 2016).

Selleks, et erineva emakeele ja kultuuritaustaga noorte koosõppimist edaspidi rohkem toetada on Haridus- ja Teadusministeeriumi spetsialistide poolt töötatud välja koosõppiva kooli kontseptsioon ehk kontseptsioon kvaliteedinõuete kohta koolidele, kus õpib koos palju erineva keele- ja kultuuritaustaga õpilasi. Antud meede ei keskendu vaid eesti- ja venekeelsete noorte probleemile.

Ühe tõukena selle välja töötamiseks oli Euroopas puhkenud põgenikekriis, mis suurendas vajadust tõsta koolide kompetentsust ka uussisserändajate lõimumise vallas. Mudeli väljatöötamisel on võetud aluseks Ameerika Ühendriikide sotsiaalteadlase James A. Banksi koosõppiva kooli mudel, mille ta töötas välja Ameerika Ühendriikide koolidele. Banksi mudelit täiendati Eesti kooli vajadusi arvestades ning valmis mudel, mis sisaldab järgnevaid komponente:

1. Lõimumist soodustavad tegevused õppetöös ja tunnivälisel ajal;
2. Kultuuriteadlik õppekorraldus;
3. Kvaliteetne aine- ja keeleõppe lõimimine;
4. Koostöövalmis kogukond;
5. Sõbralik ja kaasav, mitmekesisust väärtustav koolikultuur.

Eesmärgiga tagada mudelis kirjeldatud komponentide tõhus rakendamine, kuulub antud mudeli elluviimise juurde ka vabatahtlikkuse alusel rakendatav tugiteenuste kava. 2016/2017 õppeaastal hakkab mudelit koos tugiteenuste kavaga rakendama igast erinevale kriteeriumile vastavast koolitüübist vähemalt üks kool. Tulevikus muutub kooli mitmekultuurilisuse kriteerium aluseks, et saada riigilt süsteemset tuge (Haridus- ja Teadusministeeriumi töödokument 2016).

3. METOODIKA

3.1. Metodoloogiline lähenemine ja uurimisküsimused

Käesolevas töös kasutatakse analüüsimeetodina kriitilise diskursusanalüüsi lähenemist. van Dijk (2005) defineerib diskursust laiendatud põhitähenduses kui kommunikatiivset sündmust, mille piiratud tähenduseks on kommunikatsiooniakti suuline või kirjalik verbaalne tulem (van Dijk 2005: 231).

Kriitiline diskursusanalüüs näeb diskursust kui sotsiaalse tegevuse vormi. Fairclough'i, Mulderrigi ja Wodaki (2011: 357) järgi on diskursus nii ise sotsiaalselt loov kui ka sotsiaalselt kujundatud. Samuti leidsid nad, et see kujundab situatsioone, teadmiste objekte ning indiviidide ning gruppide sotsiaalset identiteeti. Antud autorid tõid välja ka, et diskursiivsed praktikad võivad aidata toota ja taastoota ebavõrdseid võimusuhteid sotsiaalsete klasside, meeste ja naiste ning etniliste gruppide vahel ning seda läbi selle, kuidas nad representeerivad asju ja positsioneerivad indiviide. Seega võib diskursus olla rassistlik, seksistlik ja esitada eeldusi (tihtipeale valesid) mistahes sotsiaalse aspekti kohta kui iseenesest mõistetavaid tavaarusaamu (Fairclough, Mulderrig, Wodak 2011: 357).

van Dijk (2008: 102) leidis, et poliitiline, bürokraatlik, korporatiivne, meedia, hariduse ja teaduslik eliit kontrollivad immigrantide ja vähemuste kõige olulisemaid dimensioone ja otsuseid nende igapäevaelus: saabumist, elukohta, töökohta, haridust, tervishoidu, informatsiooni ja kultuuri. Enamjaolt teevad nad seda rääkides või kirjutades, näiteks parlamendi debatid, töointervjuud, uudised, reklaam, õpikud, filmid ja läbi paljude teiste eliidi diskursuse vormide. See on nii ka teiste vähemuste vastu suunatud sotsiaalsete praktikate osas, diskursus on eelkõige vorm verbaalsest diskrimineerimisest (van Dijk 2008: 102).

Kriitiline diskursusanalüüs on diskursusanalüüsi tüüp, mis peamiselt uurib viise, kuidas ühiskondlikku võimu kuritarvitatakse, domineerimist ja ebavõrdsust kehtestatakse, taastoodetakse ja selle vastu võideldakse läbi teksti ja kõne, sotsiaalses ja poliitilises kontekstis. Kriitiline diskursusanalüüs püüab sotsiaalset ebavõrdsust mõista, avastada ja selle vastu võidelda. Kriitiline diskursusanalüüs mitte ainult ei kirjelda diskursuse struktuure, vaid proovib neid selgitada, pidades silmas sotsiaalse interaktsiooni omadusi ning sotsiaalset struktuuri.

Täpsemalt keskendub kriitiline diskursusanalüüs sellele, kuidas diskursuse struktuurid kehtestavad, kinnitavad, legitimeerivad, taastoodavad või esitavad väljakutseid võimussuhetele ja domineerimisele ühiskonnas (van Dijk 2008:85-86). Kuna kriitiline diskursusanalüüs on sobilik vahend etniliste konfliktide, eelarvamuste ja võimussuhete uurimiseks, siis on see asjakohane meetod ka antud magistritöös. McKinlay ja McVittie (2008) leidsid, et kriitilise diskursusanalüüsi lähenemine keelele rõhutab seda, mil viisil keel toimib, lastes inimestel vahetada tähendusi. See rõhutab valikute võimalusi, mida inimesed teevad ja mida nad ei tee, tootes loosungeid teatud kontekstis, selle asemel, et keskenduda grammatilistele eripäradele (McKinlay, McVittie 2008: 12).

Uuringu eesmärgist ja varasematest uuringutulemustest lähtuvalt püüan leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

- Millisena näevad uuringus osalevad noored eestlaste ja venelaste suhteid?
- Milline on uuringus osalevate õpilaste hinnangul riigi/linna/kooli roll noorte eestlaste ja venelaste vaheliste kontaktide toetamisel?
- Kuivõrd tajutakse etnilist konflikti kooli- ja klassikeskkonnas?
- Millisena hindavad uuringus osalejad kontakti mõju oma hoiakutele teise rahvusgrupi suhtes?

Nendele küsimustele vastamiseks on tähelepanu pööratud järgnevatele diskursuse struktuuridele ja omadustele:

- Millised on peamised teemad, ehk mida peab intervjueritav diskursuse kõige olulisemaks informatsiooniks (van Dijk 2005: 245-246): peamised teemad, mida tuuakse välja rahvuste vaheliste suhete puhul.
- Sõnavara – selle põhjal on võimalik teha järeldusi indiviidi hoiakute ja arvamuste kohta. van Dijk (2005: 244) leidis, et kuna tihtipeale on arvamused konventsionaliseerunud sõnavarasse, on leksikaalne analüüs enesestmõistetav diskursuse ideoloogilisuse analüüsimise komponent. Konkreetsetes diskursuses ja kontekstis kasutatud sõnade võimalike tähenduste loetlemine annab aimduse osalejate isiklikest ja grupi arvamustest (hoiakud ja ideoloogiad).
- Retoorilised struktuurid – retoorilisi struktuure analüüsitakse kui tähenduste võimendamise ja summutamise vahendeid, mille valik tuleb ideoloogilistest arvamustest

(van Dijk 2005: 247). Retoorilisi struktuure võib leida kõigilt diskursuse tasanditelt (nt parallelism lause tasandil ja võrdlus, metafoor, ironia jne tähenduse tasandil (van Dijk 2005: 247).

- Loo jutustamine (*storytelling*) – kuidas kirjeldavad intervjuueeritavad oma kogemusi, milliseid näited tuuakse ning kuidas end nende puhul positsioneeritakse (Kalmus 2003).
- Interaktsioon – interaktsiooni strateegiad väljendavad, näitavad, peegeldavad või konstrueerivad osaliste sotsiaalseid suhteid (van Dijk 2005: 248).

3.2. Valim ja meetod

Käesoleva magistritöö raames viidi läbi kvalitatiivne uuring. Kuna antud valdkonnas on taolisel teemal kvantitatiivseid uuringuid läbi viidud (nt Korts (2009), Kruusvall ja Raudsepp (2012), Euroopa sotsiaaluuringu 2014 andmed), on vajadus pigem kvalitatiivse uuringu järele, sellele viitavad oma uuringutulemusi esitades ka Kruusvall ja Raudsepp (2012). Kvalitatiivne uuring on suunatud inimeste kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ning viiakse läbi uuritava loomulikus keskkonnas (Laherand 2008:24). Seega leiab autor, et kvalitatiivne meetod on uuringu eesmärkide saavutamiseks sobilik lähenemine.

Antud uuringu valimisse kuuluvad Tartu linna gümnaasiuminoored, kes õpivad klassis, kus käib nii vene kui ka eesti õpilasi. Läbi viidi kuus poolstruktureeritud individuaalintervjuud, kolm neist vene ja kolm eesti rahvusest õpilasega. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldas käsitleda ka õpilaste poolt sisse toodud uusi teemasid ilma uurimuse fookust kaotamata.

Valimisse kuulusid kaks Miina Härma Gümnaasiumi 11. klassi õpilast, kaks Hugo Treffneri Gümnaasiumi 11. klassi õpilast ning kaks Tartu Tamme Gümnaasiumi 11. klassi õpilast. Valimisse kuulusid gümnaasiumiastme õpilased, kuna autor eeldas, et selles vanuses noortel on väljakujunenud arvamused antud uurigu kontekstis oluliste teemadega seoses ning et nad on võimelised end analüüsima ning oma seisukohti väljendama.

Uuringus osalenud õpilastega võttis autor ühendust läbi suhtlusportaali *Facebook*. Kõigepealt pöördui vene emakeelega noorte poole ning pärast seda kui nad olid kinnitanud oma soovi antud uuringus osaleda, palus autor abi ka nende klassist eestikeelse kontakti leidmisel. Kõik õpilased,

kellega autor ühendust võttis, olid nõus intervjuus osalema. Intervjuude läbiviimiseks leiti õpilase jaoks sobiv aeg ning asukoht. Kõik intervjuud viidi läbi erinevates Tartu kohvikutes.

Kõigis neis klassides peale Miina Härma Gümnaasiumi klassi, toimub õpe eesti keeles. Uuringus osalenud Miina Härma Gümnaasiumis õppivad vene ja eesti emakeelega noored õppisid IBO-õppes (*International Baccalaureate Diploma Programme*), mis tähendab, et kogu nende igapäevane õppetöö toimub inglise keeles.

Kõigi uuringus osalejatega viidi läbi umbes pooletunnine intervjuu, mis hiljem transkribeeriti. Kõik intervjuud viidi läbi eesti keeles, kuid üks õpilane otsustas vastamisel kasutada inglise keelt. Kuna antud olukord tekkis autori jaoks ootamatult vahetult intervjuud alustades ning küsimused olid eelnevalt ette valmistatud eesti keeles, otsustas autor neid jooksvalt mitte ümber tõlkida. Antud otsuse juures lähtus autor muidugi eelkõige ka asjaolust, et intervjuueeritaval ei tekkinud küsimustest arusaamisel raskusi. Seega ei leia autor ka, et kahe keele kasutamine oleks kuidagi intervjuu sisu mõjutanud. Pigem võimaldas see mõlemal osapoolel end antud vestluses mugavalt tunda ning end selgemini väljendada. Ka teistel vene emakeelega õpilastel polnud eesti keelest arusaamisega probleeme. Hea keeletase võimaldas oma mõtteid selgelt ja arusaadavalt väljendada. Vaid väga üksikutel puhkudel kasutati inglise- või venekeelset väljendit. Seda tegid nii vene- kui ka eestikeelsed õpilased.

Enne intervjuude algust selgitas autor intervjuueeritavatele oma uuringu sisu ja selle eesmärged. Kõigilt intervjuueeritavatelt küsiti nõusolek intervjuu lindistamiseks ning sellest võetud tsitaatide kasutamiseks töös. Kõik uuringus osalejad olid sellega ka nõus. Kuna intervjuud olid poolstruktureeritud siis oli intervjuude kestvus pisut erinev. Kõige lühem intervjuu kestis 22 minutit ning kõige pikem 41 minutit. Kõik intervjuud salvestati ning transkribeeriti hiljem autori poolt.

Tabel 1. Ülevaade respondentidest

Kood	Sugu	Vanus	Kodune keel
R1	M	17	vene
R2	M	18	vene
R3	N	17	eesti

R4	N	17	eest
R5	N	17	eesti
R6	N	18	vene

3.3. Eneserefleksioon

Antud uuringu puhul on oluline välja tuua, et autor ise on eesti rahvusest. Ehkki intervjuusid läbi viies ja küsimusi konstrueerides autor (vähemalt mitte teadlikult) sellele kuidagi ei viidanud ja mingit tähtsust ei omistanud, võib osade intervjuueeritavate keelekasutusest järeldada, et intervjuu läbiviija paigutati ka kategooriasse „eesti noor“. See ilmnis ühe eestikeelse õpilase ja ühe venekeelse puhul, kuna eestlastest ja venelastest rääkides kasutati väljendeid „meie“ ja „teie“.

Teiste intervjuude puhul kasutasid õpilased pigem kategooriaid „meie“ ja „nemad“. Autor tõlgendab seda nii, et õpilastel oli lihtsalt kergem mõningaid teemasid nii intervjuueerivale edastada või siis viidati nende hinnangul üldlevinud teadmistele või hoiakutele ühiskonnas. Uuringu autor ei tajunud, et tema rahvus oleks oluliselt mõjutanud seda, millist infot ning mil viisil noored edastasid. Järgnevalt on toodud mõned näited olukordadest, kus autor tundis, et õpilane üritas end paremini selgitada viidates sellele, et intervjuueerija on eestlane:

„...no vene need, ma ei tea kuidas te kutsute neid“ (R2, vene)

„...et kui te tahate riigi koos teha, siis te justkui peate nagu, peate ühtsust teha.“ (R2, vene)

„Jaa kui sa näiteks võtad eestlase üksinda, siis eestlane üksinda ja eestlane rühmas on väga erinevad, sa ju tead seda.“ (R2, vene)

„Üldiselt ma siiski arvan, et eestlastele ikkagi meeldib venelaste üle nalja teha, no olgem ausad ekssole.“ (R3, eesti)

Aspekt, mis vajab ära märkimist, on ka see, et kuna uuringu autor valdab vene keelt vaid algtasemel, siis viidi ka venekeelsete õpilaste intervjuud läbi eesti keeles. Autor ei täheldanud, et eesti keele kasutamine oleks õpilaste jaoks olnud probleemne või vastumeelne. Samuti julgustati õpilasi vajadusel inglise- või venekeelset väljendit kasutama. Selleks, et vältida ohtu, et

intervjueeritav räägib seda, mida ta eeldab, et intervjueerija tahab kuulda, üritas autor tekitada võimalikult sõbraliku ning vaba õhkkonna intervjuu ajal.

4. ANALÜÜS

Empiirilisel materjalil põhinev analüüs on struktureeritud uurimisküsimustest tulenevate alateemade alla eelnevalt esitatud järjekorras. Empiirilise materjali analüüsil jõutud järeldustele on lisatud illustreerivate näidetena tsitaate intervjuudest ning need on seostatud viidetega teoreetilisele materjalile. Iga alateema võetakse kokku peamiste uuringutulemuste esitamisega.

4.1. Eestlaste ja venelaste suhted läbi noorte silmade

Selleks, et mõista milliste kategooriate läbi noored mõtleavad, ning mille alusel nad erinevaid rahvusgruppe eristavad, paluti neil kõigepealt kirjeldada, milliseid erinevaid gruppe Eesti ühiskonnas nad üldse eristavad. Kõik uuringus osalejad tõid välja eelkõige erinevaid rahvusgruppe ning nii eestlaste kui ka venelaste jaoks oli rahvuse määratlemisel määravaks keel, kas siis emakeel või indiviidi eesti keele oskus. Lisaks tõid üks eesti ja kaks vene õpilast välja ka enesemääratluse aspekti. Peale keeleoskuse on rahvuse määratlemisel oluline, kellena vastav indiviid end ise tunneb. Näiteks üks õpilane leidis, et vene emakeelega inimene võib olla ka eestlane, kui ta ise nii tunneb (R5, eesti). Kuigi kõik õpilased pidasid just keelt inimese rahvuse defineerimisel oluliseks, kasutati jutus siiski kategooriaid „eestlane“ ja „venelane“, mitte „eestikeelne“ ja „venekeelne“ inimene. Üks eestikeelne õpilane kasutas ka väljendeid „täis-venelane“ ja „pool-venelane“ eristamaks venelasi, kes eesti keelt räägivad, neist, kes seda ei tee. Antud keelekasutust analüüsides võib eeldada, et õpilane ei arva siiski, et eesti keele oskamine venelasest vähem venelase teeb, vaid et keeleoskus on märk paremast integreeritusest ning seega asetseb selline inimene kategooriale „eestlane“ lähemal. Ka kaks vene emakeelega õpilast leidsid, et hea eesti keele oskuse puhul paiknevad venekeelsed inimesed justkui kategooriate „eestlane“ ja „venelane“ vahel. Kui Soll (2015) tõi oma uuringus välja, et õpilased, kes määratlesid end ebamäärasesse Eesti-venelase gruppi, kirjeldasid nii eestlasi kui ka venelasi pigem negatiivselt, siis antud uuringus osalenud ja end Eesti-venelasena määratlenud õpilased omasid positiivseid hoiakuid mõlema rahvuse suhtes.

„Aga kui ta oskab eesti keelt siis ta nagu on, ikkagi kuulub eestlaste hulka, ma arvan. Kui ta elab Eestis ja oskab eesti keelt. Nagu see, et emakeeles, see ei mängi rolli. Oleneb, kas ta ennast ise peab eestlaseks või kelleks ta ennast peab.“ (R5, eesti)

„No selles mõttes, et suur erinevus on eestlased ja venelased, selles mõttes, et venelased on põhi vähemusrahvused. Isegi ukrainlased ja mustlased, nad kõik lähevad venelaste rühma alla. Sellepärast, et nad on kõik vene keele rääkijad.“ (R2, vene)

„.....et kas eesti keelt nagu räägitakse või on täis-venelased.“ (R5, eesti)

Üldiselt võib järeldada, et keel on inimeste erinevatesse rahvusgruppidesse paigutamisel üks peamisi faktoreid. Samuti on oma roll sotsiaalsel integratsioonil. Ehk siis olenevalt integreerituse tasemest võib enese rahvuse määratlemine ka elu jooksul muutuda. Eesti keeles õppides ja eestlastega suheldes võib saada „puhtast venelasest“ näiteks „Eesti-venelane“ või „täis-venelasest“ „pool-venelane“. Üks õpilane tõi näite enda kohta, kirjeldades, kuidas lapsena nägi ta ennast venelasena, kuna rääkis vene keelt ja kogu teda ümbritsev keskkond oli venekeelne. Kuid pärast Eesti gümnaasiumisse õppima minekut, tunneb ta ennast rohkema Eesti kogukonda kuuluvana ning positioneerib end rahvuse kategoorias kuhugi eestlase ja venelase vahele. (R1, vene)

„Ma arvan, et ma olen kuskil seal keskel nagu Eesti-venelase grupis. Kui ma olin laps nägin ma end täielikult venelasena. Kuid pärast seda kui ma läksin Miina Härmasse, Eesti kogukonda, minus arenes see, ma tundsin rohkem seotust eestlastega, see oli nagu...ma ei ole küll eestlane, aga ma ei ole ka venelane“ (R1,vene) (tõlge inglise keelest)

Järgnevalt käsitleti õpilastega eestlaste ja venelaste vahelisi suhteid, nii riigi kui ka Tartu linna tasandil. Enamik õpilastest eristas eestlaste ja venelaste suhetest rääkides riigi ja isiklikku tasandit. Toodi välja, et isiklikul tasandil ei ole eestlaste ja venelaste suhetes probleeme. Samas leiti, et ühiskonna tasandil võib mingil määral esineda rahvustevahelist konflikti. Nii eestlased kui ka venelased leidsid, et ühiskonnas on siiski levinud eelarvamused teise rahvuse suhtes, mida suuresti (taas)toodab meedia. Kaks vene õpilast tõid sisse Vene ja Eesti meedia erinevuste teema. Üks neist viitas sellele, et tema hinnangul on diskrimineerimine see, et Eesti meedia kasutab oma allikatena ainult Lääne meediat. Isegi siis, kui uudis kajastab sündmust, mis on toimunud Venemaal, ei kajasta Eesti meedia selle Vene versiooni.

„Aga samas riigi tasemel nagu rohkem ühiskonna tasandil on veits diskriminatsiooni. On näiteks eelistamine Lääne...kui näiteks on mingi uudis, siis kunagi ei võeta Vene versiooni sellest. Alati eelistavad Lääne versiooni sellest, kui näiteks on mingi, näiteks on midagi juhtunud, siis tavaliselt võetakse kõik allikad teistest ajalehtedest, isegi kui see asi on ütleme, et juhtunud Venemaal.“ (R2, vene)

Teine vene õpilane leidis, et see, kuidas Eesti meedias kujutatakse Venemaad ja see, kuidas Vene meedias kujutatakse Eestit ja eestlasi, omab mõju ka eestlaste ja venelaste vahelistele suhetele Eestis. (R1, vene) Ka kolmas vene emakeelega õpilane tõi sarnaselt eelmisele välja, kuidas Eesti meedia Venemaaga seotud uudiseid kajastab. Tema hinnangul on Eesti meedias peaaegu kõik Venemaaga seotud uudised negatiivse alatooniga ning kuna paljud siinsed venelased tunnevad siiski seost Venemaaga, tekitab see neis tõrget Eesti vastu. (R6, vene) Näiteks üks vene õpilane, vastates küsimusele, millised on eestlaste ja venelaste suhted riigi tasandil, tõi näiteks selle, kuidas neil oli võimalik klassiga valida, kas minna ekskursioonile Peterburgi või Stockholmi, ning kõik eestlastest klassikaaslased pidasid Venemaad ohtlikuks sihtkohaks. Seda tõlgendas õpilane järgmiselt: „on sügavamal tasandil diskriminatsioon olemas“ (R2, vene) venelaste suhtes. Sellest võib järeldada, et õpilane seostab siinseid vene rahvusest inimesi (seeläbi ka ennast) tugevalt Venemaaga, ning et ka põhjendamatud negatiivsed hoiakud Venemaa suhtes on siinsete venelaste diskrimineerimine. Ka see, miks eesti noored Venemaad ohtlikuks sihtkohaks peavad, on ilmselt mõjutatud meedia poolt. Eestlaste ja venelaste erinevate meediakanalite teema tõstatasid just vene õpilased, seda just eestlaste ja venelaste suhete kontekstis. Eesti õpilased, kes eeldatavasti jälgivad ainult eesti meediat, seda probleemi nii väga ei tunneta.

“...võibolla siis lihtsalt mitte rünnata Venemaad nii palju meedias, sest siinsed venelased võibolla natukene samastavad ennast Venemaaga ja kui meedias iga päev saab näha midagi Venemaast, noh midagi halba. Siis ongi selline tunne, et Eesti meedia on kõikide venelaste vastu, sealhulgas ka nende venelaste vastu, kes siin elavad ja siis tekibki selline tõke.” (R6, vene)

„...see võib olla ka meedia tõttu, nagu sa võid näha, et Eesti valitsus on tavaliselt negatiivne Venemaa suhtes ja samal ajal meil ikka on, et kodus ma põhimõtteliselt lülitan teleka käima ja mul on palju vene kanaleid ning näiteks lapsena ma vaatasin palju vene meediat ja ma tundsin, et venelased on head ja valitsus ütleb, et venelased on pahad ja valitsus on eestlased ja ma mõtlen, et kõik eestlased arvavad nii ja ma arvan, et probleem on meedias. Et üks meedia ütleb, et eestlased on pahad ja teine meedia ütleb, et venelased on pahad.” (R1, vene)

„Siis võib ka niimoodi olla, et iga meediakanal tõlgendab ju vastavalt vajadusele informatsiooni ja eks me oleme kõik nagu selle informatsiooni ohvrid, et põhimõtteliselt oleneb kui kriitiline sa oled, aga sa usud seda, mida sa näed. Siis võivadki tekkida mingid sellised erinevused.” (R5, eesti)

Võib eeldada, et Eesti meedia kujundab mingil määral ka eestlaste eelarvamusi venelaste suhtes. Intervjuus osalenud eesti õpilane leidis, et eestlastel on välja kujunenud eelarvamused Ida-Eesti

suhtes. Nimelt, on levinud arusaam, et sealt tulevad kõik narkomaanid ja kurjategijad, kes on seejuures ka eranditult vene rahvusest. Ehkki õpilane, kes antud näite tõi, ise sellele ei viidanud, leiab autor, et tõenäoliselt on ka see arvamus suuresti meedia poolt kujundatud. Ida-Eesti ja sealsed inimesed ei saa just tihti positiivset meediakajastust. Ka kurjategijate rahvuse rõhutamine meedias, ei aita kaasa etniliste stereotüüpide vähenemisele.

„Ja no meil on kindlasti arvamus just nagu Ida-Eesti suhtes, Narva ja selle suhtes, et nagu sealt tulevad kõik need narkarid ja nii edasi. See on selline common belief nagu.“ (R3, eesti)

Rääkides eestlaste ja venelaste positsioonist ühiskonnas, leidsid nii eesti kui ka vene noored, et üldiselt on mõlemad rahvused võrdsel positsioonil. Vaid üks õpilane arvas, et tõenäoliselt eelistavad tööandjad ikkagi eesti rahvusest inimesi. (R4, eesti) Õpilase arvamust saab selgitada ehk realistliku konflikti teooriaga, mille järgi erinevad grupid konkureerivad hüvedele (näiteks töökoht). Seejuures tuntakse suuremat ühtekuuluvustunnet oma rahvuse esindajatega ning selle järgi peaks eestlane eelistama teise eestlase palkamist (Brief ja teised 2005). Sellega, et eestlastel on pisut parem positsioon ühiskonnas, nõustus vaid üks õpilane veel. Kuid tema põhjendas seda sellega, et Eesti näol on tegemist eestlaste riigiga ja eesti keele on riigikeel. Seega on eestlaste jaoks Eestis elamine ja siin toimuvast arusaamine lihtsam kui venelaste jaoks. Ülejäänud, nii eesti kui ka vene noored, seda arvamust ei jaganud ja leidsid vastukaaluks, et hea keeleoskuse korral on venelastel eestlaste ees tihti eelis tööturul ning seda tõlgendati ka parema positsioonina ühiskonnas. Teistest madalamat positsiooni nähakse vanematel vene inimestel, kes ei oska eesti keelt. Üldiselt ei peeta antud küsimuses määravaks ikkagi mitte rahvust vaid keeleoskust.

„Võibolla on see, et venelased on natukene konkurentsivõimelised, sest nad teavad vene keelt. Ja no Eestis annab see suure eelise, vene keele oskamine.“ (R6, vene)

„Ja tänu sellele on neil ka keel suus ja tulevikus kindlasti parem ka tööd leida. Ma ei ütleks, et nad positsioonilt kõrgemal, aga kindlasti on tänu sellele palju rohkem võimalusi. Aga nii üldiselt positsioonil, ma arvan et võrdsed ikka või ma ei tea, miks üks nagu peaks teisest halvem olema, kõikidel on võrdsed võimalused.“ (R5, eesti)

„Ma nagu, eestlased väga eelarvamusega suhtuvad vene no näiteks no näiteks inimestesse, kes käivad dressides ja nii edasi no vene need, ma ei tea kuidas te kutsute neid-mutid, vene mutid. Nad ei oska eesti keelt tavaliselt, nad on veits harimatud, nad lõpetavad tavaliselt 9 klassi, selline koolkond on Eestis olemas. Tartus ka, näiteks Annelinnas on päris palju selliseid inimesi, nad

lihtsalt ei tea eesti keelt ja nende positsioon on täitsa madalam, selle pärast, et keegi ei taha nendega üleüldse nagu mingit tegu teha.“ (R2, vene)

Selleks, et selgitada, miks kõik eestlased ei ole venelastega suhtlemisele avatud ning et miks valitsevad eestlaste seas eelarvamused, tõid mitu õpilast sisse ajaloolise aspekti. Nii eesti kui ka vene noor leidsid, et rahvustevahelise konflikti alge on ilmselt ajalooline, kuid ei pidanud seda asjakohaseks. (R2, R3) Leiti, et minevikus aset leidnud sündmustes ei saa süüdistada vene rahvust. Ehkki õpilane R4 rõhutab oma sõnavõttus, et okupeerijaks ei olnud mitte venelased, vaid Nõukogude Liit, kasutab ta samas lauses sõnastust, et okupeeriti „meid“ ehk eestlasi, mitte Eesti riiki. Seega venelased, kui Nõukogude Liidu suurim rahvusgrupp, justkui distantseeritakse Nõukogude võimust, kuid samal ajal paigutab intervjuueritav sõnaga „meid“ ka ennast kannataja rolli. Sellest võib järeldada, et mingil tasandil noorte seas ehk siiski nähakse „venelastel“ süüd ajaloolises ebaõigluses, kuid antud kontekstis ei nähta kategooria „venelane“ taga konkreetseid reaalselt eksisteerivaid inimesi. Ka teise õpilase sõnakasutus oli küüditamisest rääkides huvitav. Õpilane leidis, et ei pea ennast süüdi tundma selles, et „mingi gruusialane“ viidates sellega Stalini päritolule, kedagi küüditas. Sellega õpilane justkui kaitseb vene rahvust, kuid selle asemel, et lihtsalt eristada Vene rahvast Nõukogude võimust, jätab ta sisse siiski rahvuse kategooria. Ehk siis justkui ajab „süü“ venelastelt grusiinide kaela.

„Eestlaste puhul kindlasti see kuna Nõukogude Liit okupeeris meid ja Nõukogude Liidus põhirahvus oli venelased, siis seda viha kantakse edasi vene rahvuse peale, kuigi nendel ei pruugi selle kohta mingit tegemist olla.“ (R4, eesti)

„Mul endal oleks päris kahtlane tunne kui keegi näiteks süüdistaks mind, et mingi keegi saatis tema isa, mingi gruusialane küüditas tema isa, ma mõtlen Stalin. Mul oleks veider tunne, sest et miks mina süüdi olen. Ma elasin Eestis kõik oma elu ja nii edasi, et see oleks väga kummaline. Aga seda ei olegi. Ja see on hea.“ (R2, vene)

Antud uuringus osalenute puhul võib öelda, et eesti noored on siiski vene noorte suhtes sallivad ning ajaloosündmused ei oma omavahelisele igapäevasuhtlusele mõju. Küll aga võivad tekkida konfliktid teatud poliitiliste teemade puhul. Positiivsena võib näha, et kuna antud teema juurde intervjuuerija õpilasi otseselt ei suunanud, ja kõik tõid selle ise välja, siis võib järeldada, et sellised kahe rahvuse suhete kontekstis valusad teemad, ei ole noorte jaoks enam tabu ning sellest püütakse ka omavahel rääkida.

„Näiteks mina pidasin ühe loengu koolis selles Vene ja Ukraina poliitika temaatikas ja seal oli inimesi, kes võtsid seda väga valusasti vastu ja seal meil tekkis konflikt. Huvide konflikt, allikate konflikt, kes, mida, kuidas kasutavad ja selle tõttu, et kui puudutada neid teemasid, valusaid teemasid, näiteks Pronksiööd ja Ukraina konflikti ja näiteks lihtsalt küüditamisi, siis tekivad konfliktid. Aga tavaelus mitte. Tavaelus need dialoogid lihtsalt ei lähe sinna temaatikasse.“ (R2, vene)

„Kui see (autor: Ukraina konflikt) puhkes, oli veel eelmine aasta, siis mina isegi vältisin seda, ma ei tahtnud tekitada konflikti sellepärast, et ma teadsin, et meie vaatenurgad on erinevad. Aga samas kui mingid teemad puhkevad, siis ma proovin ikka rääkida ja ei leia selles probleemi...“ (R2, vene)

Ajaloolise aspekti tajumisele viitab ehk ka see, kui tundlikud on eestlased venelaste eesti keele oskuse küsimuse suhtes. Samuti jääb eesti õpilaste jutust mulje, et vene keele oskust eestlaste puhul oluliseks ei peeta. Kuna keel on üks vahend, millega eestlased on oma domineerimise ühiskonnas kindlustanud, võib arvata, et vene keele oskuse nõudmine eestlastelt, tekitab neis negatiivseid emotsioone. Kui muidu suhtutakse venelastesse hästi, siis tõid mitu eestlasest õpilast välja, et nad suhtuvad negatiivselt venelastesse, kes eesti keele õppimisest keelduvad ning leiavad, et eestlased peaksid nendega vene keeles rääkima. Sotsiaalse integratsiooni teooria (Blau 1960) järgi on vaja indiviidil uude gruppi sulandumiseks, muuta end grupi jaoks võimalikult atraktiivseks. Eesti näite puhul tundub, et peamine, mille alusel eestlased nõustuvad venelase „oma gruppi“ laskma, on keeleoskus.

„Mul ei ole venelaste vastu midagi, üleüldiselt. Aga mul on nagu venelaste vastu, kes ei soovi õppida eesti keelt, kes leiavad, et see on mõttetu ja et nad ei peaks seda õppima. Nagu kui sa elad Eesti riigis, siis sa õpid Eesti keelt ja nii on lihtsalt! Sest see on meie riigi keel ja me ei pea oskama vene keelt, sest ma olen väga palju näinud seda suhtumist, et mis mõttes nagu sa ei oska vene keelt. Ma olen nagu, et miks ma peaksin, me ei ole nagu enam Vene riik.“ (R3, eesti)

„Aga venelased kindlasti nagu, ma siinkohal mõtlen täis-venelasi, kes eesti keelt ei räägi ja noh keda on ka Eesti päris palju, nad saaksid kindlasti eesti keele selgeks õppida ja nagu mitte nagu raiduda oma seda, et a la ma olen venelane ja mul suva ma räägin vene keelt suva, et ma Eestis elan. Ma arvan, et kindlasti nendel on küll suht suur probleem, et see tulebki see iseloom sisse, et sa oled Eestis ja sa võiksid eesti keelt osata, vähemalt minu jaoks on see oluline.“ (R5, eesti)

„Ja kui näiteks venelane, kes ei oska eesti keelt või eestlane, kes ei oska vene keelt. See ei ole ainult keeleline barjäär vaid ka suhtumine ka muutub nagu sellesse inimesse, et ta nagu, et kuidas sa saad temaga koostööd teha kui ta ei räägi üldse sinu keelt. Võib-olla see on raske.“ (R6, vene)

Nii eesti kui ka vene õpilased näevad keeleoskusele äärmiselt olulist rolli eestlaste ja venelaste vahelistes suhetes. Seejuures leitakse, et lisaks keelele on oluline ka inimese suhtumine ning soov suhelda. Mitte midagi halba ei näe noored selles, kui omavahelises suhtluses kasutatakse inglise keelt või kui vanemate inimestega, kes keelt ei oska, saab suheldud käte-jalgade abil. Omavahel inglise keeles suhtlemine paistab noorte jutu järgi olevat väga levinud. Kuid kui eesti noorte jaoks on mõistmatu venekeelsete inimeste hoiak, mille järgi peaksid nemad vene keelt oskama ja suutma seda kasutada, siis üks vene rahvusest õpilane tõi välja selle, et tema jaoks on täiesti mõistmatu aga see, kuidas eesti noored, kes on õppinud vene keelt sama kaua kui tema inglise keelt, ei ole võimelised seda kasutama. Ta leidis, et kui eesti noored pisutki vene keelt rääkida oskaks ja sooviks, teeks see rahvustevahelise suhtlemise ka vene poolele lihtsamaks. (R2, vene)

„....aga kindlasti nagu kui mingi venelane tuleb abi küsima, siis ma kindlasti aitan teda nii palju kui saan. Kui on noor, siis me nagu räägime inglise keeles ja kui on vana siis ma räägin oma venekeele oskustega nii palju kui mul neid on.“ (R5, eesti)

„Nad õpivad vene keelt viis, kuus, seitse aastat, aga nad ei oska seda ja ma ei tea miks nad ei oska seda. Üldiselt nad õpivad vene keelt sama palju nagu ma õpiks inglise keelt nagu võrreldavates. ././ Ja võib-olla ma mõtlen, et see aitaks kui eestlased teaksid vähemalt midagi vene keelest. Neil oleks võib-olla tahe venelastega rääkida vene keeles, võib-olla see oleks nagu abi.“ (R2, vene)

Kuid kui eesti õpilased väljendavad üldiselt väga positiivseid hoiakuid venelaste suhtes, siis vene õpilased toovad välja ka eestlaste tõrjuvat hoiakut. Tõrjuvat hoiakut selgitatakse enamjaolt juba eelnevalt mainitud teemadega, nagu venelaste ebapiisav keeleoskus ja eelarvamused. Ka Pulver, Toomela (2012) tõid oma uuringus välja, et kontaktide loomine ei jää alati mitte venekeelsete noorte soovimatuse taha, vaid pigem on probleemiks eestlaste negatiivsed hoiakud ja eelarvamused.

„вызывающую (autor: väljakutsuv) -üldiselt see tähendab, et nad nagu poseerivad ja mängivad palju ja see mõnikord tekitab nagu sellist tunnet, et sina seda nii ei oska. Et raske põhjendada, aga umbes nii et esiteks meie teemad rääkimiseks on väga erinevad ja mul on kogu aeg kartus, et ma ei tea mingit huumorit ja sellist värki.“ (R2, vene)

Õpilased tõid ühe teemana eestlaste ja venelaste vahelistest suhetest rääkides välja ka vastastikused eelarvamused. Kuna omavahelisi kontakte üldiselt eesti ja vene noorte vahel väga palju siiski pole, on mõlemas grupis levinud ka teatud eelarvamused teise rahvuse esindajate suhtes. Näiteks tõid õpilased välja eestlaste ja venelase erineva temperamendi. Samuti viitasid mitu õpilast sellele, et eestlased justkui eeldavad, et venelastele ei meeldi Eesti ja eestlased. Lisaks tunnevad venelased, et kuna eestlased on suhteliselt kriitilised Venemaa suhtes, siis suhtutakse negatiivselt ka siinsetesse venelastesse.

„Sest nagu eesti venelased on patriootlikud, aga siiski meile jääb mulje, et nad ei ole. Sest me ei puutu nendega kokku ja ei tea nende vaatepunkte. Kui mina tavaliselt küsinud olen, siis on ikkagi see, et on tegelikult, neile meeldib Eesti. Aga me lihtsalt arvame, et see ei ole nii kuna nad on venelased. Ma olen näinud seda arvamust.“ (R3, eesti)

„Võib-olla eelarvamused ikkagi, kasvõi sellepärast, et temperament on juba venelastel ja eestlastel erinev. Venelased peavad eestlasi üsna sellisteks külmadeks ja igavateks ja eestlaste pilt venelastest on selline agressiivne ja kergelt rumal, noh see on selline stereotüüpne, väga ei tunta, et üksteisega suhtlemine annaks neile midagi juurde.“ (R4, eesti)

Kui üleüldiselt tõid õpilased vene ja eesti noorte vaheliste kontaktide vähesuse põhjenduseks keelebarjääri ja eelarvamused teise rahvuse suhtes, siis linna tasandil nähakse ühe takistusena ka füüsilist eraldatust. Eesti ja vene noored on eraldatud erinevatesse lasteaedadesse, koolidesse ja noortekeskustesse ning seega ei tekigi võimalusi teisest rahvusest kontaktide loomiseks.

„See ei ole justkui keele puhul, see ongi pigem see, et kokkupuutepunktid puuduvad. Näiteks mu klassivend käis ka vene koolis enne, et ma ei oleks nagu mitte kunagi temaga kokku puutunud, ta on tegelikult jumala tore inimene ja me saame täiega hästi läbi, aga ma ei oleks mitte kunagi temaga kokku puutunud, kui ta oleks jätkanud vene koolis õppimist. Tema ilmselt poleks kunagi nii palju puutunud kokku eestlastega.“ (R3, eesti)

„Ma mõtlen, et Tartus, mina just tean, et on veits kartlikkus eesti noorte suhtes. Sellepärast, et keelekonflikt isegi ei ole see asi, et ma mõtlen et keel siin väga ei mõjutagi. Ma mõtlen, et mõjutab see, et me justkui lapsest saati elame eraldi ja meil ei teki mingeid väga sidemeid.“ (R2, vene)

Lisaks asjaolule, et eesti ja vene noored on eraldatud erinevatesse lasteaedadesse ja koolidesse, tõid mitu õpilast välja aspekti, et eestlased ja venelased lihtsalt elavad Tartus erinevates rajoonides.

Ka uurijad Semyonov, Glikman (2009) töid oma uuringus välja, et elukohajärgne segregatsioon võib saada üheks takistuseks rahvustevaheliste kontaktide tekkimisele. Kõivik (2003) leidis oma magistritöös, et mingil määral etniline segregatsioon Tartus esineb, ning ühe taolise piirkonnana tõi ta oma töös välja just Annelinna.

„Et minule tundub, et väga suuri kontakte viimasel ajal ei ole ja niimoodi ongi, nad on eraldi oma rajoonides või nii, need kes on eestlaste vastu. Nagu venelastel on näiteks suuremas osas Annelinn, eestlastel ma ei teagi mis. Aga need, kes on tolerantsemad üksteises suhtest, avanenumad, need kohtuvad siin kesklinnas ja kõik on korras.“ (R6, vene)

„Kuna ma ise elan Annelinnas siis ma puutun ka ise sellega päris palju kokku, et Annelinnas on üks mänguväljak, see ehitati üsna hiljuti ja seal on enamasti ainult vene lapsed ja ma ükskord isegi nägin kui eesti lapsed tahtsid ka sinna korvpalli mängima minna või midagi sellist ja nendesse hästi ei suhtunud. Nad läksid ka üsna varsti sealt ära sellepärast, et noh see tunduski kuidagi venelaste koht ja et eestlane ära tule siia, umbes niimoodi. Kuidagi Annelinnas on neid kokkupõrkeid rohkem vist kui ülejäänud Tartus.“ (R4, eesti)

„No need Annelinna naljad käivad, et ega Annelinna ei tasu öösel minna.“ (R3, eesti)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii eesti kui ka vene noored ei näe eestlaste ja venelaste vahelistes suhetes Eestis suuri ja ületamatuid probleeme. Peamise probleemina nähakse venelaste ja noorte eraldatust, mis ei soodusta ka omavahelisi kontakte. Kontaktide puudumine aga soodustab eelarvamuste tekkimist teise rahvuse suhtes ning seeläbi ka negatiivsemaid hoiakuid. Varasemate uuringute järgi on tihtipeale takistuseks just eesti noorte negatiivne suhtumine venelastesse, seda selgitasid antud uuringus osalenud õpilased sellega, et eestlased kannavad viha vene rahvuse vastu kuna Nõukogude Liit okupeeris Eesti. Samas antud uuringus osalenud õpilased seda siiski õigeks ei pidanud, ning leiti, et igapäevasuhtluses taolised teemad ka üles ei kerki. Samuti on keelel oluline roll kahe rahvuse vahelistes suhetes. Eestlaste hoiakuid venelaste suhtes mõjutab oluliselt see, kas venelane eesti keelt räägib või mitte. Kui indiviidi tasandil nähakse suhteid pigem sõbralikena, siis riigi tasandil tajutakse mingil määral ka konflikti. Vene noored näevad siin peamise põhjusena noorte erinevat meediatarbimist ning samuti seda, kuidas kajastatakse Eesti meedias Venemaaga ja venelastega seotud sündmusi. Siinkohal on kindlasti Eesti riigi jaoks oluline küsimus, kui soovitakse, et siinsed venelased jälgiksid rohkem Eesti meediakanaleid ja uudiseid, siis ei tohiks seal nähtu ja kuuldu panna neid end tõrjutuna või teisejärguliste ühiskonnaliikmetena tundma. Autor ei pea silmas poliitikasündmuste kajastamist, vaid pigem

avaliku elu tegelaste sõnavõtte avalikus ruumis. Need peaksid endas kandma sõnumit, mis kõnetaks ka siinseid venelasi ning suurendaks ühtekuuluvustunnet rahva seas. Seega leiab autor, et Eesti riigivõimu esindajate sõnavõttud avalikus ruumis võiksid olla kooskõlas riigi integratsioonipoliitika põhimõtetega.

4.3. Õpilaste hinnang Eesti riigi, Tartu linna ja kooli kui institutsiooni rollile eestlaste ja venelaste vaheliste kontaktide loomisel ning suhete toetamisel

Kui eelnevalt käsitleti seda, kuidas noored näevad eestlaste ja venelaste vahelisi suhteid nii riigi kui ka linna tasandil, ning seda, mis on peamised probleemid, siis järgnevalt tuuakse välja noorte ideed, kuidas olukorda parandada. Noored leidsid, et antud teema on keerukas ning lihtsaid lahendusi välja pakkuda on raske. Üks peamise faktorina toodi välja aeg. Leiti, et põlvkondade vahetudes muutuvad kindlasti ka eestlaste ja venelaste suhted riigiks paremaks.

„Näiteks minu vanavanemad üldse ei saa kontakteeruda eestlastega, nad ei räägi eesti keelt, nad ei oska, nad on oma keskkonnas. Minu vanemad on juba parem. Nad on, nad töötavad Eesti ametikohtades, nad räägivad eesti keelt ja neil on kõik hästi. Mina juba elan eestlaste keskel, ma käin eesti koolis. Nad käisid tervikuna vene koolis ja nad õppisid eesti keelt ülikoolis. Mina juba tean eest keelt lapsepõlvest alates ja näiteks juba järgmine põlvkond, juba minust nooremad lapsed, neil vanemad õpetavad eesti keelt juba lapsepõlves nagu lapsest saati. Nad teavad juba kaht keelt, nad on bilinguid. Ja ma mõtlen, et nii tasapisi lähebki.“ (R2, vene)

„...see sulandumine toimubki siis kui inimesed eri rahvustest hakkavad üksteise suhtes liikuma, et saate aru, on eestlased, venelased ja siis on need vahepealesed, kes on nii eestlased kui ka venelased, kellel on need kahekeelsed pered või kes õpivad teise keelega koolis, ainult nende arvelt hakkab toimuma see sulandumine. Ning praegu see ei toimi veel võib-olla on tekkinud veel liiga vähe kahekeelseid perekondi.“ (R6, vene)

Kuid aspekt, mida absoluutselt kõik noored välja tõid ja rõhutasid, on eestlaste ja venelaste vaheliste kontaktide soodustamine. Leiti, et eestlastele ja venelastele võiks luua rohkem võimalusi koos käimiseks ja koos tegutsemiseks. Näiteks Tartu linna tasandil rääkides arvas üks õpilane, et linn võiks korraldada aeg-ajalt üritusi, mille kandev idee olekski eestlaste ja venelaste kokku viimine. Samuti leidis üks noor, et eesti ja vene noored võiksid kohtuda ka noortekeskustes. Kuid

kuna Tartus on ka Annelinnas noortekeskus, siis eeldas ta, et kõik vene noored käivad seal ja on ikkagi eesti noortest eraldatud. (R3, eesti)

„Ma kindlasti arvan, et sellised üritused või projektid, kus sõna otseses mõttes, ma ei tea küll, mis selle eesmärgiks võiks olla, aga kus luuaksegi grupid, kus sa peadki olema nagu, eestlane ja venelane peavad koos olema. Ja nad peavadki nagu koostööd tegema. Nagu sellised asjad, praktika. Praktika aitab alati. Sellised loengu pidamine ja teoreetilise teksti jahumine, see ei ole kunagi midagi väga muutnud ja see ei muuda ka.“ (R5, eesti)

Kontaktide soodustamiseks nähti kõige rohkem võimalusi haridusvaldkonnas. Kui mitmed eesti noored avaldasid arvamust, et venelased võiksid juba varasest noorusest alates, ehk siis lasteaia tasemel, eestlastega koos ja eesti keeles õppida, siis üks vene õpilane leidis, et vene lasteaia ja kooli kaotamine oleks kahjulik vene identiteedile. Seejuures nägi ta läbi oma kogemuse siiski eesti lasteaias käimist positiivsena. Õpilane leidis, et eesti lasteaias käimine aitab teda „assimileeruda“. Antud kontekstis pidas õpilane „assimileerumist“ positiivseks, kuid edasistes sõnavõttudes rõhutas vene identiteedi säilitamise olulisust. Berry (2011) järgi tähendab assimileerumine seda, et indiviid ei soovi säilitada oma kultuurilist identiteeti ning otsib igapäevast kontakti teise kultuuriga. Seega võib eeldada, et tegelikult pidas õpilane silmas pigem integreerumist. Oma sõnavõtus ütles õpilane: „et kui te tahate riigi koos teha“ – viidates justkui sellele, nagu vaid eestlased otsustaksid, kuidas ja kellega riiki üles ehitada ja arendada. (R2, vene) Eesti integratsioonipoliitika järgi on aga integratsioon kahepoolne protsess, seega peaksid ühise riigi ja ühtsuse loomisel töötama nii eestlased kui ka venelased. Läbi intervjuude rõhutasid noored venelaste eesti keele õppimise vajadust, et ühiskonda „sulanduda“, kuid vaid vene rahvusest õpilane tõi sisse vene identiteedi säilitamise teema. Tundub, et eesti noored selle teema olulisust ei taju.

„Et selles mõttes, et ühes mõttes, et kui te tahate riigi koos teha, siis te justkui peate nagu peate ühtsust teha. Sest oleks väga lihtne kaotada vene koole, vene lasteaedu, teha eesti lasteaedu, eesti koole, mis lihtsalt toetaksid venelasi, vene keelt. Aga see oleks võib-olla ühtsuse mõttes isegi parem viis, aga samas nagu see oleks vene identiteedi vastu väga suur surve.“ (R2, vene)

„Ma leian et selline asi nagu vene lasteaed on juba vale. See on vale algus. Siis kui on vene lasteaed siis nad ei õpigi seal eesti keelt, sest väiksed lapsed õpivad ju kõige paemini eesti keelt. Et nagu eesti lasteaiaast saavad nad väga hästi eesti kooli minna. Aga kui nad lähevad vene lasteaiaast, siis nad ei saa eesti koolis hästi hakkama. Siis tekibki see probleem, et tulebki juba vene

kool teha, kuhu nad lähevad. Aga vene koolis nad ei õpigi seda eesti keelt ja nad ei integreerugi nagu, nad ongi nagu harjunud oma nende noortega ja nendega.“ (R3, eesti)

Nähti ka vene koolide üleminekut eestikeelsele õppele integratsiooni seisukohast positiivse nähtusena. Kuid seejuures rõhutas üks vene emakeelega õpilane, et viies läbi muudatusi koolis, tuleb olla väga hoolas, et mitte tekitada sellega õpilaste seas negatiivsust. Seega on oluline, et õpilased mõistaksid, miks on eesti keeles õppimine nende jaoks hea. Üks eesti emakeelega õpilane tõi näite ka sellest, kuidas tema eestlastest sõbrad õpivad ühes klassis koos venelastega ning kuidas nende vahele on tekkinud sõbralikud suhted. Antud kogemus võib omada mõju ka intervjueritud õpilasele.

„Tuli uus Jõhvi Riigigümnaasium, kus Jõhvi Vene Gümnaasium ja Jõhvi Gümnaasium ehk eesti gümnaasium viidi kokku üheks gümnaasiumiks ja nüüd seal ongi venelased ja eestlased koos ja mul on nii palju sõpru, kes ongi tänu sellele, et nad nüüd on koos ongi, hakanud omavahel suhtlema. Õpilased, kes täis-venelased õpilased, kes noh ma ei teagi, hakanud eestlastega suhtlema, kes enne täis-venelased olnud. Alguses alustanud inglise keelest ja nüüd mingi poole aastaga saanud eesti keeles nii heaks, et nüüd suhtlevadki eesti keeles.“ (R5, eesti)

„Jah, ma arvan, et haridus ongi see koht, kus kogu see värk tegelikult toimub, sest kooli ajal ongi just see aeg, mil meie ajud, kuidas nüüd öelda, kujunevad isikuks ja seega on kool just see koht, kus see peaks toimuma. Kuid seal peab olema väga õrn ja hoolas, et mitte tekitada negatiivsust nagu see oli näiteks minu puhul.“ (R1, vene)

Kuid kõige tähtsam on siiski eesti ja vene õpilaste kokkuviiimine ning selleks nähakse kõige paremaid võimalusi just eesti ja vene koolide ühisürituste näol. Õpilased leidsid, et vaja oleks rohkem sündmusi, kus eesti ja vene noored peavad omavahel koostööd tegema ja suhtlema. Vaid üks uuringus osalenud õpilane oli sellisel üritusel osalenud. Antud vene koolis õppiv õpilane oli käinud külastamas eesti kool ning leidis, et selline õpilastevaheline kogemuste ning teadmiste vahetamine, on väga oluline. Ülejäänud antud uuringus osalenud noortest polnud kunagi ise sellistel üritustel osalenud ning neist mitmete arvates oli arusaamatu, miks seesuguseid üritusi ei korraldata. Tundub, et noortepoolne tahe teisest rahvusest noortega suhelda on suur, kuid kuna vene ja eesti noored on igapäevaselt eraldatud erinevatesse keskkondadesse ja eri rajoonidesse, siis lihtsalt ei tekigi võimalusi kontakti loomiseks. Moody (2001) leidis oma Ameerika Ühendriikides läbiviidud uuringus, et see, kui kool pakkus õpilastele tunniväliseid tegevusi, kus

osalesid erinevast rassist õpilased, aitas oluliselt kaasa sotsiaalsele integratsioonile koolis. Seega võib eeldada, et taolistel üritustel võiks olla mõju ka eesti ja vene noorte puhul.

„Hea asi, mida nad tegid eelmisel aastal Annelinna Gümnaasiumis oli see, et nad tegid neid nagu teiste eesti koolide külastamised, näiteks me läksime üheks päevaks Kesklinna Kooli ja see tegelik õpilaste vaheline kogemuste ja teadmiste vahetamine erinevates koolides nagu eesti ja vene koolides võib aidata. Ma arvan, et vähemalt minu jaoks oli see üsna abistav, sest me saame näha ja reaalselt suhelda teiste nagu eestlastega, sest me istusime muidu lihtsalt nagu koolis ning isegi kui meil olid need eesti keele tunnid ja värk, aga me ikka tegelikult ei kasuta eesti keelt väljaspool kooli.“ (R1, vene)

„No näiteks, ma õppisin 9 aastat vene koolis ja meie kool kõikide nende aastate jooksul me ei olnud vist ühtegi üritust teise kooliga koos. Nii et me teeks nagu mingit asja teise kooliga koos, eesti kooliga ma mõtlen. Et võiks nagu teha ühiseid spordipäevi, mingit sellist värki. Ja vahetuspäevi ka võiks teha.“ (R2, vene)

Vene ja eesti noorte koosõppimisse suhtuvad õpilased väga positiivselt. Hinnatakse kõrgelt seda, et on võimalik üksteist abistada, näiteks keeleõppel. Samuti leiti, et teisest rahvusest inimestega koosõppimine, muudab inimesi ka sallivamaks ning aitab paremini mõista teisi kultuure ja teistsuguseid vaated. Noored näevad positiivsena erinevate kultuuride ja keelte kohta teadmiste omandamist. Ka selle teema juures kerkis üles küsimus poliitikast, ja sellest, kuidas vene ja eesti õpilased erineva meediatarbimise tõttu sellele tihtipeale erinevaid vaateid omavad. Kuid seda ei nähta konfliktse olukorrana, vaid pigem võimalusena oma vaadet laiendada ja ka teisi arvamusi kuulda ja mõista. Negatiivseid aspekte koosõppimise juures õpilased ei näegi, kui siis ainult vene õpilaste puhul see, et eesti keeles on ikkagi raskem õppida kui oma emakeeles.

„Positiivne on see, et me saame üksteist abistada. Et näiteks nad saavad mind väga hästi abistada eesti keelega, et siin kohe minu eesti keele arengu hüpe ongi ja nii edasi. Ja samas parem on see, et kui tekib mingi olukord, näiteks välispoliitiliselt või midagi sellist, siis ma saan nagu nendele avada teist vaatenurka selle peale ja võib-olla nagu kutsuda mingid teised piirid. Näiteks kui oli konflikt Ukrainas, ma proovisin teha loengut sellest ja selleks et näidata et on olemas mingi teine pool ja näidata, et sa tahad rääkida sellest ja et vaielda nendega mõnes mõttes ja ma mõtlen et see on nagu parem isegi.“ (R2, vene)

„Nad võivad õppida rohkem teineteise kultuuri kohta või lihtsalt nad võivad vahetada nagu ma sain teada paljudest eesti üritustest, lugudest ja ütlustest. Samuti räägin mina neile ja selgitan erinevaid vene kogukonna üritusi. Võib-olla on ka laiem perspektiiv poliitikale või midagi. Sest ma saan rohkem või paremini näha, mida nad mõtlevad maailmast ja mul on erinev, seda just erineva meedia tõttu, mida ma loen. Ja ma saan seda vahetada.“ (R1, vene, autori tõlge)

„See on nii rikastav kui on nii palju erinevaid kultuure, alati kuuled nagu siukseid erinevaid vaatepunkte asjadele, et kuidas on sinu riigis ja kuidas näevad näiteks venelased eestlasi, me oleme neilt ka seda kuulnud ja niimoodi siuksed asjad nagu.“ (R3, eesti)

„Ma arvan, et eelarvamuste kukutamine, et kui nad üksteist õpivad tundma, siis saadakse aru, et tegelikult terve rahvus ei ole ühesugune ja tegelikult on ju meil üksteiselt palju õppida.“ (R4, eesti)

Õpilased leidsid, et peamine viis, kuidas riik ja linn saaksid eestlaste ja venelaste vahelisi kontakte soodustada, on ühiste ürituste korraldamine. Need üritused peaksid olema sellised, kus sooviksid nii eestlased kui ka venelased osaleda, ning kus neil oleks võimalik ka omavahel koostööd teha. Kõige paremat võimalust suhete arendamisel nähti koolil. Riik saab kõige enam soodustada eesti ja vene noorte suhete paranemist läbi hariduspoliitika. Siiani on olulist rõhku pööratud vene noorte eesti keele õppele. Üleminekut osalisele eestikeelsele õppele näevad õpilased integratsiooni seisukohast positiivse arenguna. Samas viitas üks venekeelne õpilane ka vene identiteedi säilitamise vajadusele. Seega ei näe ta mõistlikuna vene lasteaia ja kooli täielikku kaotamist. Eestlased seevastu seda probleemi ei tunneta ja näevad lahendusena just seda, kui vene lapsed käiksid eesti lasteaias ning läheksid sealt edasi ka eesti kooli. Kõik uuringus osalenud õpilased leidsid, et peamine asi, mida kool saaks vene ja eesti noorte kontaktide soodustamiseks teha, on ühised koolivälised üritused. Selle vastu tundub suur noortepoolne huvi olevat, kuid õpilaste jutust jääb mulje, et koolid selliseid üritusi siiski väga ei korralda. Ehki autoril puuduvad andmed selle kohta, kui palju seda tüüpi üritusi reaalselt koolide vahel toimub, võib antud uuringus osalenud õpilastelt saadud info põhjal öelda, et neid oleks ilmselt rohkem vaja.

4.4. Etniline konflikt kooli- ja klassikeskkonnas

Ehkki nii mõnedki õpilased nägid etnilist konflikti riigi ja mingil määral ka linna tasandil, ei ole see üldiselt probleemiks isiklikul tasandil ning suhtlemisel kooli- või klassikeskkonnas. Kõik

uuringus osalenud õpilased väitsid, et nende klassis selliseid probleeme pole. Samas on mõnel õpilasel olnud kokkupuuteid eri rahvusest õpilaste vaheliste konfliktidega nooremates klassides.

„Aga põhikoolis tuli mingi aeg, esimesed viis klassi oli ka norm nagu normaalsed aga siis põhikoolis ma mäletan küll, et tulid mingid sellised vastastikused arusaamatused. Et oli üks poiss hästi kangekaelne ja siis ta hullult pooldas seda mingit Edgar Savisaart ja venelasi ja hullult no ajas täiega närvi oma jutuga igatahes. Ja no siis meil oli küll no vahepeal meil olid ikka no siuksed sõnasõjad klassiga et nagu et täiega eestlased venelaste vastu aga ma ei tea ma arvan, et see on mingi vanuse värk.“ (R5, eesti)

„Siis oli rohkem probleeme, aga ma arvan, et see oli sellepärast, et lapsed on algkoolis noh mitte rumalamad, aga nad võib-olla ei saa aru ja nende jaoks oli see võib-olla tõesti naljakas./../. aga edaspidi on palju selliseid eestlasi, kes tegelikult väga toetavad. Näiteks mind ka toetati, oli selliseid, kes ütlesid, et ma olen väga tubli, et ma läksin eesti kooli. Sest see on nagu, isegi nemad said aru, et see on nagu suur challenge, et sa lähed nagu õppima kooli, mille keelt sa üldse ei oska ja et see kõik on nagu tuleviku jaoks ja riigi jaoks, jah mind toetati küll.“ (R6, vene)

Õpilased, kes nooremates klassides olid tajunud konflikte eri rahvusest õpilaste vahel, leidsid, et gümnaasiumitasandil hinnatakse inimest ikkagi muudel alustel kui tema rahvus. Mitte ükski uuringus osalenud õpilane ei leidnud, et nende koolis või klassis koheldaks eri rahvusest õpilasi erinevalt.

„...et nüüd ongi ta on tegelikult üks klassis meil tublimaid, hästi kohusetundlik ja tahab hullult palju teada ja loeb hullult palju ja käib hullult palju olümpiaadidel ja kogu aeg saab häid kohti, et me hoiame teda täiega ja selles suhtes, et nagu kui ta mingi vea teebki siis kohe keegi parandab teda ja me ei võta seda üldse halvaga kui me teemegi seda abistamise pärast ja ma ei tea, ma arvan et see on nagu tore või selles suhtes et ma ei võta küll teda kuidagi teistsugusena.“ (R5, eesti)

Kooli- ja klassikeskkonnas on oluline roll ka õpetajatel. Kõik uuringus osalenud õpilased leidsid, et õpetajad suhtuvad erinevas rahvuses õpilastesse võrdselt. Venekeelsete õpilaste hakkamasaamist pigem toetatakse, näiteks õpetajad suhtuvad mõistvalt sellesse, et töödes võib olla grammatikavigu ning hindeid eesti keele vigade pärast ei alandata. Samas oli ühel venekeelsel õpilasel olnud varasemates klassides juhused, kus õpetaja klassi ees oma poliitilisi seisukohti avaldas ning seeläbi õpilase ebamugavust tundma pani (R6. vene). Kuna õpetaja on lastele ikkagi

eeskujuks, siis ei saa õigeks pidada, et õpetaja oma poliitilisi eelistusi klassis esitleks. Pigem võiks õpetaja säilitada neutraalse seisukoha selliste teemade üle arutades. Samuti on oluline, et õpetaja teadvustaks endale, kui klassis õpib ka teisest rahvusest õpilasi. Sellise klassi puhul võiks õpetaja rolliks olla just venekeelsete õpilaste toetamine klassi integreerumisel.

„Näiteks üks näide on see, et kui olid valimised ja Keskerakond võitis, mitte võitis vaid Tallinnas oli vist see, et nad said kõige suurema osa hääli. Siis näiteks isegi meie koolis õpetajad rääkisid, et jah nad võitsid küll aga see on ainult sellepärast, et venelased hääletasid nende poolt./.../ ...ja siis minul tekkis küsimus, et aga venelased on ju ka eesti kodanikud, mis vahet seal on, et kes hääletasid, kas venelased või eestlased. Et kui venelased hääletasid, siis hääletasid. Ega nad on ka osa sellest keskkonnast.“ (R6, vene)

„Mõni kord on juhtunud nii et näiteks kui õpetajale ei meeldi Venemaa poliitika või midagi sellist, siis ta ikka räägib ja räägib sellest tunnis. Et mina tundsin ennast väga ebamugavalt.“ (R6, vene)

Intervjuudes tuli välja ka üks positiivne näide, kuidas üks õpilane rääkis oma õpetajast kui inimesest, kes on oluliselt tema vaateid Eesti ja eestlaste suhtes mõjutanud. Ka antud lugu näitab ilmekalt, kui suur võib õpetaja mõju olla õpilastele, ning omakorda, kui suur on õpetajate vastutus.

„Ma tegelikult väga imetlen oma hispaania keele õpetajat. Ta on sündinud Eestis, ta on nagu, ma arvan, et ma ei ole mitte kunagi näinud patriotlikumat inimest kui tema ja see patriotism on tegelikult väga-väga puhas ja hea nagu ta räägib näiteks laulvast revolutsioonist 90., 80. Aastatel. Ma mäletan, et ta rääkis, kuidas tema ja ta vend laulsid laulu „Eestlane olen ja eestlaseks jään“ ja tema silmad olid nagu, ma ei tea, see lihtsalt tundus väga..., sest ta kujutas kui tugevalt ta oli kommunistliku valitsuse vastu, ta ei uhkeldanud sellega, vaid ta oli lihtsalt nii uhke selle üle, et on eestlane ja see kõlab nii hästi ja ma arvan, et tal oli üsna suur mõju sellele kuidas ma näen eestlasi ja nüüd ma tunnen sümpaatiat eestlaste suhtes ja mulle ei meeldi kui keegi, keda ma tean ütleb, et need rumalad eestlased, mul on nagu, et miks sa seda ütled.“ (R1, vene, autori tõlge)

Selle põhjal, kuidas õpilased kirjeldavad oma kogemusi kooli- ja klassikeskkonnas, võib järeldada, et kõik neli Allporti (1958) poolt välja toodud eeltingimust positiivseks kontaktiks, on antud keskkonnas olemas. Ehk siis nii eestlastel kui ka venelastel on klassis võrdne staatus, neil on ühised eesmärgi, mille nimel nad teevad koostööd ning olemas on ka toetus autoriteetide ja seaduste poolt. Kui õpilaste jutust võib järeldada, et etniline konflikt leiab aset pigem riigi tasandil, siis koolikeskkonda nähakse kõige parema kohana, kus rahvustevahelisi suhteid arendada ning

parandada. Antud uuringus osalenud õpilased kinnitasid kõik, et nende klassis on eri rahvusest õpilaste vahelised suhted väga head. Ka õpetajate poolt tajutakse võrdset suhtumist. Samas on paljudel õpilastel varasemast negatiivseid kogemusi teisest rahvusest lastega. Üks põhjus, millega suhete paranemisi selgitatakse, on see, et vanusega on lihtsalt targemaks saadud. Seega võib järeldada, et gümnaasiumiastmes on õpilased piisavalt tolerantsed üksteise suhtes, kuid nooremates klassides võiks olla õpetaja roll toetavam.

4.5. Õpilaste hinnang sellele, kuidas kontakt teisest rahvusest noortega on mõjutanud nende hoiakuid teise rahvusgrupi suhtes

Kontakt teisest rahvusest inimestega on antud uuringus osalenud õpilaste hinnangul oluliselt mõjutanud nende arvamusest teise rahvuse kohta. Ehkki ilmselt on kontakti mõju iseenda puhul väga raske tajuda ning hinnata, oskasid noored seostada erinevaid sündmusi ka sellega, kuidas nende vaated ja hoiakud on muutunud. Näiteks ühe vene õpilase jaoks oli suhtumine eestlastesse muutunud täielikult pärast eesti kooli minekut. (R1, vene) Tema eelnevad kogemused eestlastega suhtlemisel olid põgusad ja pigem negatiivsed. Lapsena käis ta spordiringis, kus teda eesti lapsed kiusasid tema rahvuse pärast ning kust ta oli sunnitud seetõttu lahkuma. See tekitas temas tõrget nii eestlaste kui ka eesti keele õppimise vastu. Hilisemas kooliastmes süvenes tema viha eestlaste vastu veelgi, seoses osalise üleminekuga eestikeelsele õppele, mis tegi tema jaoks õppimise palju raskemaks. Kuid pärast eestikeelsesesse kooli minekut, ning sealt eesti sõprade leidmist, on antud õpilase vaated Eesti riigi ja eestlaste suhtes täielikult muutunud. Teistel antud uuringus osalenud vene õpilastel on eesti koolis õppimise mõju raskem hinnata, kuna üks neist on õppinud eesti koolis alates algklassidest ning ilmselt enne seda ei olnud tema hoiakud teise rahvuse suhtes veel välja kujunenud, teine õpilane omas mõningaid eestlastest kontakte ka enne eesti kooli minekut. Mõlemad õpilased leidsid, et kui eesti kooli minekul on üldse mingi mõju olnud, siis on see kindlasti positiivne.

„See muutis mu üleüldist suhtumist eestlastesse ja Eesti riiki. Ma tunnen end Eesti suhtes enam patriootlikuna ja ma ka, see on viis, kuidas IB-programm õpetab üleüldist kriitilist mõtlemist ja analüüsioskust erinevates situatsioonides, need on muutunud. Ma arvan, et ma muutusin, ütleme et vähem rassistlikumaks ja natsistlikumaks teiste kogukondade suhtes. Ma olen muutunud sallivamaks kõige suhtes.“ (R1, vene, autori tõlge)

„No selle peale on mul ikka päris palju samme kool teinud. Eesti ajalugu ja neid asju, ma mõtlen, et jah, on. Selles mõttes on paremaks läinud (autor: arvamus eestlastest).“ (R2, vene)

„Ma kujutan ette, et kui ma eesti kooli ei läheks, siis mul ei oleks mitte ühtegi eesti sõpra. No võib-olla paar tükki oleks, mul oleks kindlasti palju rohkem venelastest sõpru, ma tunneks ennast Eestis rohkem võõrana. Ma ei teaks nii hästi eesti keelt.“ (R6, vene)

„Ma suhtlen eestlastega üsna palju kuna nad on mu sõbrad sellest ajast alates kui ma siin õpin. Pärast kooli me ikka veedame aega koos, ma arvan, et ma veedan rohkem aega nendega kui oma vanade sõpradega.“ (R1, vene, autori tõlge)

Ka eestlaste puhul oli noortel üldiselt olnud venekeelseid kontakte ka enne antud klassi õppima asumist. Seega oli õpilastel raske hinnata, kuidas koosõppimine on nende hoiakuid mõjutanud. Üks õpilane tõi välja asjaolu, et on oluline tutvuda erinevatest rahvustest inimestega ning mitte teha üksikute negatiivsete kontaktide alusel üldistusi kogu grupi kohta.

„Ma arvan, et pead suhtlema või tutvuma õigete inimestega, vene rahvusest inimestega. Kui sul ongi mingi halb kogemus sellisega nagu ma just rääkisin, kes ongi oma põhimõtete peal väljas siis ongi nagu see et sa nagu ei taha, et nad kõik on samasugused.“ (R5, eesti)

„No täis-venelasi ma kindlasti ei sallinud ja noh pisut tolereerivam olin siis pool-venelaste suhtes. Aga ma ei tea, selle gümnaasiumi ja vanusega tuleb nagu mõistus koju ka. Et siis saad aru, et kõik ei ole nagu nii must ja valge, et sa oled nagu valesti mõelnud inimestest.“ (R5, eesti)

Ühe huvitava näitena võib tuua välja ka juhtumi, kus õpilane kirjeldab oma klassis õppivat vene õpilast kui huvitavat ja aktiivset inimest, kes käib erinevates huviringides. Selle põhjal järeldab ta, et venelased ilmselt oskavadki oma aega huvitavamalt sisustada. (R4, eesti) See on hea näide sellest, kuidas lähedane kontakt teisest rahvusest inimesega, mõjutab hoiakuid kogu rahvuse suhtes.

„Võib-olla venelased isegi oskavad veel rohkem mitmekesiselt oma aega veeta kui eestlased. Neil on mingi mälumängu rühmad ja näiteringid ja sellised asjad mida eesti noorte hulgas, eestikeelsena siis ma ei ole kuulnud sellistest.“ (R4, eesti)

Korts (2009) leidis oma uuringus, et õpilaste hoiakud teise gruppi on mõjutatud läbi nende isiklike kogemuste teise grupiga suhtlemisel, mis kaaluvad üles grupisisest üldiselt domineerivad

negatiivsed hoiakud. Ka antud uuringu tulemused kinnitavad seda, et kontakti mõjul on noortel kadunud paljud varasemad eelarvamused.

„Kui aus olla siis ma olin üsna negatiivne eestlaste suhtes. Ma lihtsalt tundsin, et need kuradi eestlased panevad mind õppima raskeid asju eesti keeles. Neile ei meeldi venelased, nad on rassistid, mitte rassistid vaid natsistid või kuidas öelda.“ (R1, vene, autori tõlge)

„Eelarvamus oli see, et nad (autor: eestlased) räägivad palju inglise keeles. Millegi pärast tekkis selline mõte, et nad vaatavad filme, tuleb väga palju inglise keelt sisse. Mõned kasutavad inglisekeelseid fraase aga üldiselt see on üks reeglivastane asi minu jaoks praegu märkides. Ja samas ma arvasin, et nad on tagasihoidlikumad.“ (R2, vene)

„Ma rohkem mõtlesin esiteks, et eestlased on rohkem Vene vastased. Mõtlesin rohkem millegi pärast. Tegelikult on jumala suva, eriti noortel. Ma leidsin ainult mingi üht inimest koolis, kellel oli mingi, keda vähekenegi puudutas mingi Eesti vana ajalugu ja mingi vene ajastu ja nii edasi, teisi lihtsalt ei puuduta see.“ (R2, vene)

Teemat kokku võttes võib öelda, et antud uuringu puhul on kontakt teisest rahvusest isikuga mõjutanud õpilaste hinnanguid ja hoiakuid teise rahvuse suhtes, seda eranditult positiivses suunas.

5. KOKKUVÕTE

Järgnevalt toob autor välja vastused uurimisküsimustele, tuues seejuures välja ka mõned poliitikasoovitused.

Rääkides õpilastega eestlaste ja venelastest suhetest, eristati riigi ja linna ning indiviidi tasandil suhteid. Mõned õpilastest nägid rahvuste vahel olevat konflikti riigi tasandil. Vene õpilased tõid välja näiteks Eesti ja Vene meedia erinevuse, mis omakorda võib tekitada konflikte indiviidi tasandil. Samuti leiti, et kõik Venemaad puudutavad uudised Eesti meedias on pigem negatiivsed, ning kuna teatud osa siinsetest venelastest tunneb siiski ka seost Venemaaga, siis võib taoline negatiivne suhtumine Vene riiki tekitada neis tõrjutuse tunnet. Ka eesti noored tunnistasid, et riigi tasandil valitsevad erinevate rahvuste suhtes ikkagi eelarvamused.

Hinnates eestlaste ja venelaste positsiooni ühiskonnas, leidis vaid üks õpilane, et eestlastel on pisut kõrgem positsioon, kuna tööandjad eelistavad ikka rohkem eesti rahvusest inimesi. Teised õpilased nägid eestlaste ja venelaste positsiooni võrdsena. Kuna „positsiooni ühiskonnas“ tõlgendati üldiselt karjäärivõimalustena, siis leidsid mõned õpilased, et tänu vene keele oskusele on venelastel eestlaste ees isegi eelised.

Linna tasandil nähti kokkupõrkepunkte juba vähem, kuid üks oluline asi, mida õpilased Tartu linna puhul välja tõid, on see, et eestlased ja venelased on siin ka ruumiliselt eraldatud. Ehk siis eestlased ja venelased elavad erinevates linnaosades ning eesti ja vene õpilased käivad erinevates koolides ja lasteaedades. Seega ei teki ka rahvustevahelised kontaktid nii kergelt. Isiklikul tasandil pidasid nii eestlased kui ka venelased rahvustevahelisi kontakte headeks. Leiti, et eestlased on üldiselt tolerantsemad ning avatud venelastega suhtlemisele. Seejuures on eestlaste jaoks oluline keeleoskus. Venelasse, kes eesti keelt ei oska, suhtutakse tunduvalt halvemini.

Riigil, linnal ja koolil nähakse rahvustevaheliste suhete edendamise juures peamiselt kontaktide looja rolli. Ehk siis uuringus osalenud noored näevad, et kõige olulisem roll rahvuste vaheliste suhete paranemisel, on rahvuste vaheliste kontaktide tihenemine. Seega oodatakse riigilt, linnalt ja koolilt selliste keskkondade loomist, kus eestlased ja venelased omavahel kokku saaksid. Riigi ja linna tasandil nähakse ühe väljundina erinevaid üritusi, mis on suunatud nii eestlastele kui venelastele. Kõige tähtsamat rolli nähakse siin koolil. Kõik uuringus osalenud õpilased leidsid, et eesti ja vene koolide vahel võiks olla rohkem kontakte. Võiks toimuda õppetööväliseid üritusi, kus

eesti ja vene noored peavad omavahel koostööd tegema. Kõik uuringus osalenud õpilased väljendasid vajadust selliste ürituste järele, kuid taolisel üritusel oli osalenud vaid üks õpilane. Üks uuringus osalenud õpilastest tõi välja, et oli üheksa aastat õppinud ühes Tartu venekeelses koolis, kuid polnud selle aja jooksul osa saanud mitte ühestki sellisest kooliüritusest, kuhu oleksid kaasatud ka eesti kooli õpilased. Hämmastav oli tema jaoks seejuures ka asjaolu, et antud kooli kõrval paikneb kohe ka suur eesti kool, ehk siis õpilaste kokkuviiimine ei tohiks olla keeruline. Kuigi antud töö autoril pole andmeid selle kohta, kui palju selliseid üritusi realselt toimunud on, jääb mulje, et õpilaste huvi ning ka ühiskondlik vajadus selliste sündmuste järele on suurem, kui neid pakkuda suudetakse. Ehk võiks antud teema puhul ka linn koolidele appi tulla, korraldades näiteks erinevaid võistlusi ja konkursse, kus noored omavahel suhtlema ja koostööd tegema peaksid. Samuti võiksid sellised sündmused leida aset regulaarselt, kuna siis saaksid juhuslikest kontaktidest õpilaste jaoks juba tuttavad, mis soodustaks ka sõprussuhete tekkimist. Rahvuste vahelised sõprussuhted seejuures loovad paremat suhtumist teise gruppi, kuna sõprus omab mõju viha ja ohutunde vähenemisele (Hewston ja teised 2005). Siinkohal on huvitav välja tuua, et ka Integratsiooni monitooringus jõuti järeldusele, et lõimumismeetmete hulka peaks kuuluma ka rahvusgruppide vahelisi kontakte soodustava keskkonna loomine, seal, kus see on võimalik (koolid, töösfäär, vaba aeg, sh kultuuriüritused ja huviharidus), ja positiivsete hoiakute kujundamise jätkamine eri rahvusest inimeste suhtlemise suhtes meedia vahendusel (Kruusvall 2015). Antud uuringutulemused kinnitavad vajadust monitooringus välja pakutud lahenduste järele.

Oma kooli- ja klassikeskkonnas õpilased rahvustevahelist konflikti ei taju, pigem on suhted klassis väga head ning inimesi hinnatakse nende isikuomaduste mitte rahvuse alusel. Samas tõid noored mitmeid näited eestlaste ja venelaste vahelistest konfliktidest varasemates klassides või väljaspool kooli. Kuid kõiki neid seostatakse noorte inimeste rumaluse ja noore eaga. Leiti, et gümnaasiumiealised noored on juba piisavalt targad ja tolerantsed, ning et sellised probleemid enam klassikeskkonnas ja väljaspool päevakorda ei kerki. Pigem nähakse teisest rahvusest inimestega suhtlemises midagi kasulikku ja silmaringi avardavat. Koolikontekstis on oluline roll ka õpetajal. Autor leiab, et õpetaja, kes õpetab klassis, kus õpivad eri rahvusest õpilased, peaks eriliselt jälgima, et klassis ei tunneks end keegi ebamugavalt või tõrjutuna. Seega peab olema õpetajal pädevus, mitte lihtsalt anda edasi oma erialaseid teadmisi, vaid ka oskus õpilasi toetada multikultuurilises klassikeskkonnas. Selleks pakuvad ilmselt tulevikus tuge Haridus- ja

teadusministeeriumi poolt välja töötatud „Koosõppiva kooli kontseptsiooni“ raames pakutava tegevused.

Kõik uuringus osalenud noored leidsid, et teisest rahvusest õpilastega koos õppimine on vähemal või suuremal määral mõjutanud nende hoiakuid vastava rahvuse osas positiivses suunas. Enamik õpilasi oskas seostada oma hoiakute muutust teatud sündmustega. Eri rahvusest sõprade tekkimisega on vähenenud ka eelarvamused teise rahvuse suhtes. Ka Korts (2009) leidis oma uuringutes, et positiivsemat suhtumist teise rahvusrühma, toetab üldjuhul tihedate kontaktide olemasolu teise rahvusrühma esindajatega. Kõik antud uuringus osalenud õpilased toetasid oma hoiakute ja lugudega oma kogemustest teise rahvusega suhtlemisel Allporti kontaktihüpoteesi. Seega saab antud andmete põhjal öelda, et kontakt teisest rahvusest õpilasega, soodustab ka positiivsemat suhtumist antud rahvusesse. Seejuures on oluline märkida, et õpilaste poolt kirjeldatud kooli- ja klassikeskkond vastab suuresti Allporti poolt välja toodud positiivseks kontaktiks vajalikele eeltingimustele.

KASUTATUD MATERJAL

- Allport, G. W. (1958). *The Nature of Prejudice*. Garden City, N.Y:Doubleday.
- Angrist, J. D., Lang., K. (2004). Does School Integration Generate Peer Effects? Evidence from Boston`s Metco Program. *The America Economic Review*, 94 (5): 1613-1634.
- Asser, H. (2003). Varajane osaline ja täielik keeleimmersioon Eesti muukeelse hariduse mudelitena. Doktoritöö. Juhendaja Larissa Vassiltšenko. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Banks, J. A. Multiculturalism`s Five Dimensions.
<https://www.learner.org/workshops/socialstudies/pdf/session3/3.Multiculturalism.pdf>
(külastatud 1.05.2016)
- Berry, J. W. (2011). Integration and Multiculturalism: Ways towards Social Solidarity. *Papers on Social Representations*, 20: 2.1-2.21.
- Blau, P. M. (1960). A Theory of Social Integration. *American Journal of Sociology*, 65(6): 545-556.
- Blaylock, D., Hughes, J. (2013). *Studies in Ethnicity and Nationalism* 13(3): 477-487.
- Blumer, H. (1958). Race Prejudice as a Sense of Group Position. *The Pacific Sociological Review*. 1(1): 3-7.
- Brief, A. P., Umphress, E. E., Dietz, J., Burrows, J. W., Butz, R. M., Scholten, L. (2005). Community Matters: Realistic Group Conflict Theory and the Impact of Diversity. *The Academy of Management Journal*. 48 (5): 830-844.
- Condor, S., Brown, R. (1988). Psychological Processes in Intergroup Conflict. Stroebe, W., Kruglanski, A. W., Bar-Tal, D., Hewstone, M. *The Social Psychology of Intergroup Conflict. Theory, Research and Applications*. Berliin: Springer-Verlag
- Coser, L. (1956). *The Functions of Social Conflict*. New York: The Free Press
- Crisp, R. J., Turner, R. N. (2009). Can Imagined Interactions Produce Positive Perceptions? Reducing Prejudice Through Simulated Social Contact. *American Psychologist* 64(4) 231-240.
- de Jong, E., Howard, E. (2009). Integration in two-way immersion education: equalising linguistic benefits for all students. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 12 (1): 81-99.

- Esses, V. M., Jackson, L. M., Armstrong, T. L. (1998). Intergroup Competition and Attitudes Toward Immigrants and Immigration: An Instrumental Model of Group Conflict. *Journal of Social Issues* 54 (4): 699-724.
- Fairclough, N., Mulderrig, J., Wodak, R. (2011) Critical Discourse Analysis. van Dijk, T.A. (Toim.) *Discourse Studies. A multidisciplinary Introduction* (lk 357-378) London: Sage
- Genesee, F. (2009). Teise keele kümblusprogrammid. Raamatust Keelekümbluse käsiraamat, koostaja Peeter Mehisto. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Gollnick, D. M., Philips, C. C. (2002). *Multicultural Education in a Pluralistic Society*. Upper Saadle River (N.J); Columbus (Ohio): Merrill/Prentice Hall.
- Gould, E. D., Lavy, V., Paserman, M. D. (2009). Does immigration affect the long-term educational outcomes of natives? Quasi-experimental evidence. *The economic journal: the journal of the Royal Economic Society*. 119: 1243-1269.
- Haridus- ja teadusministeerium. (2014). Vene õppekeelt kasutavate gümnaasiumide õppe tulemuslikkusest eestikeelsele (vähemalt 60% kohustuslikest kursustest) gümnaasiumiõppele üleminekul.
https://www.hm.ee/sites/default/files/raport_uleminek_viimane_0.pdf (külastatud 1.05.2016)
- Haridus- ja teadusministeeriumi kodulehekülg. (külastatud 1.05.2016)
- Haridus- ja Teadusministeeriumi töödokument (2016). KOOSÕPPIV KOOL- kontseptsioon kvaliteedinõuete kohta koolidele, kus õpib koos palju erineva keele- ja kultuuritaustaga õpilasi.
- Hayes, N. (2002). *Sotsiaalpsühholoogia alused*. Tallinn: Külim.
- Holland, M. M. (2012). Only Here for the Day: The Social Integration of Minority Students at a Majority White High School. *Sociology of Education*. 85(2): 101-20.
- Hughes, J. (2013). Contact and context: sharing education and building relationships in a divided society. *Research Papers in Education*. 29(2): 193-210.
- Kalmus, V. (2003). Is interethnic integration possible in Estonia?: ethno-political discourse of two ethnic groups. *Discourse and Society*. 14 (6): 667-697.
- Kasekamp, A. (2011). *Balti riikide ajalugu*. Tallinn: Varrak.
- Kazjulja, M., Helemäe, J., Hatšaturjan, A. (2013). Gümnaasiumis õppivad venekeelsed noored. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring.

- Kello, K., Masso, A., Jakobson, V. (2011). Uuringuprojekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes“ koondaruanne.
- Kenworthy, J. B., Turner, R. N., Hewstone, M., Voci, A. (2005) Intergroup contact: When Does it Work, and Why? *On the Nature of Prejudice. Fifty Years after Allport*. USA: Blackwell Publishing.
- Kirch, A. (1997). The Integration of non-Estonians into Estonian Society: History, Problems and Trends. Tallinn: Estonian Academy Publishers
- Kirss, L., Lepik, C. (2015). Haridus. Eesti integratsiooni monitooring 2015.
- Klaas-Lang, B., Lašmanova, A., Peedisson, A., Praakli, K. (2014). Arvamusi ja hinnanguid riigikeele õppe korraldamise kohta vene õppekeele koolides.
- Korts, K. (2009). Inter-Ethnic Attitudes and Contacts Between Ethnic Groups in Estonia. *Journal Of Baltic Studies*. 40 (1): 121-137.
- Kruusvall, J. (2015). Rahvussuhted. Integratsioonimonitooring 2015
- Kruusvall, J., Raudsepp, M. (2012). Perspectives of Interethnic Relations in Different Contact Conditions. 211-252. Vetik, R. Nation-Building in the Context of Post-Communist Transformation and Globalization. The Case of Estonia. Frankfurt am Main: Lang
- Kõivik, K. (2003). Etniline segregatsioon Tartu linnaruumis aastal 2000 ja ränne seda mõjutava tegurina. Magistritöö inimgeograafias, juhendajad: Mare Ainsaar, Anneli Kährik. Tartu Ülikool, bioloogia-geograafiateaduskond, geograafia instituut.
- Kymlicka, W., Opalski, M. (2001) „*Can Liberal Pluralism be exported? Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe*“. New York: Oxford University Press
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Lehtsaar, T. (2015). *Suhtlemiskonflikti psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Lõimuv Eesti 2020. Lõimumisvaldkonna arengukava.
https://valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/arengukavad/loimumisvaldkonna_arengukava_loimuv_eesti_2020.pdf (külastatud 1.05.2016)
- McKinlay, A., McVittie, C. (2008). *Social Psychology and Discourse*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Miles, E., Crisp, R. J. (2014). A meta-analytic test of the imagined contact hypothesis. *Group Processes and Intergroup Relations* 17(1): 3-26.

- Moody, J. (2001). Race, School Integration, and Friendship Segregation in America. *American Journal of Sociology*. 17 (3): 679-716.
- Ohinata, A., van Ours, J. C. (2013). How Immigrant Children Affect the Academic Achievement of Native Dutch Children. *Economic Journal*. 123 (570): pF308-pF331.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*. 35: 271-280.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. (2005). *When Groups Meet. The Dynamics of Intergroup Contact*. Hove: Psychology Press
- Pulver, A., Toomela, A. (2012). Muukeelne laps Eesti koolis. Lõpparuanne.
- Rannut, M. (2004). Language Policy in Estonia. http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm04primavera-estiu/rannut1_6.htm (külastatud 24.05.2016)
- Schneeweis, N. (2015). Immigrant concentration in schools: Consequences for native and migrant students. *Labour Economics*. 35: 63-76.
- Semyonov, M., Glikman, A. (2009). Ethnic Residential Segregation, Social Contacts, and Anti-Minority Attitudes in European Societies. *European Sociological Review* 25(6): 693-708.
- Soll, M. (2015). The Ethnic Identity of Russian-speaking Students in Estonia in the Context of Educational Change.
- Soll, M., Salvet, S., Masso, A. (2015). Changes in Language Policy in Estonia: Self-descriptions of Russian-speaking Students. *A Journal of the Humanities and Social Sciences*. 19 (3): 221-247.
- Statistikaamet. (2016). <http://www.stat.ee> (külastatud 01.05.2016)
- Thomas W., P., Collier V., P. (2003). The Multiple Benefits of Dual Language. *Educational Leadership*. 61 (2): 61-64.
- Thomsen, J. P. F. (2012). How does Intergroup Contact Generate Ethnic Tolerance? The Contact Hypothesis in a Scandinavian Context. *Scandinavian Political Studies*. 35(2): 159-178.
- Valk, A. (2015). Analüüs ja ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks põhikoolis
- van Dijk, T. A. (2005). Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- van Dijk, T. A. (2008). Discourse and power. New York: Palgrave Macmillan.

- Vetik, R. (2004). Eesti ühiskonna integratsioonipoliitika kujunemine. <http://publications.tlu.ee/index.php/actapoliticaestica/article/viewFile/11/11> (külastatud 24.05.2016)

LISAD

Lisa 1. Küsimustik eestikeelsetele õpilastele

Sugu:

Vanus:

Kodune keel:

Klass:

Üldised arvamused eestlaste ja venelaste suhete teemal

Millised erinevad (etnilised) grupid eksisteerivad sinu arvates Eestis? Tartus?

Millised on sinu arvates eestlaste ja venelaste suhted Eesti riigis?

Millised on sinu arvates eestlaste ja venelaste suhted Tartu linnas?

Milline on sinu hinnangul eestlaste ja venelaste positsioon Eesti ühiskonnas? Kas kõigile on tagatud võrdsed võimalused või mitte?

Milline on sinu hinnangul eestlaste ja venelaste positsioon Tartu linnas?

Kas sinu hinnangul vastab tõele väide, et eestlased ja venelased ei soovi omavahel koostööd teha?

Mida sa arvad eestlaste ja venelaste vahelisest integratsioonist Eestis? On see sinu arvates võimalik või on konfliktid eri rahvuste vahel vältimatud?

Mida saab sinu hinnangul teha Eesti riik, et eestlaste ja venelaste vaheline integratsioon toimiks paremini?

Mida sa arvad eestlaste ja venelaste vahelisest integratsioonist Tartu linnas? On see sinu arvates võimalik või on konfliktid eri rahvuste vahel vältimatud?

Mida saab sinu hinnangul teha Tartu linn, et eestlaste ja venelaste vaheline integratsioon toimiks paremini?

Erinevate uuringute järgi on eesti ja vene noorte vahel väga vähe kontakte. Miks see sinu arvates nii on?

Mida saaks sinu arvates Eesti riik või Tartu linn teha, et eesti ja vene noored rohkem omavahel suhtleks?

Milline on sinu arvates kooli roll integratsiooni toetamisel?

Kool

Kui palju erinevatest rahvustest/erineva emakeelega õpilasi sinu klassis õpib?

Millised on eestlaste ja venelaste suhted sinu koolis/klassis? (koostöö või pigem hoitakse omaette?)

Kuidas sa tajud õpetajate suhtumist erineva rahvusega õpilastesse? (Kas õpetajad suhtuvad kõigisse võrdselt?)

Mida sa arvad sellest kui eestlased ja venelased õpivad koos ühes klassis? Mis on selle juures positiivset, mis negatiivset?

Kas sinu kool toetab venekeelsete õpilaste paremat hakkamasaamist eestikeelses koolis? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis kas peaks? Kuidas?

Isiklik kogemus

Millised olid sinu kontaktid vene rahvusest inimestega enne kui sa antud klassi õppima tulid?

Millised on sinu kontaktid vene rahvusest inimestega väljaspool kooli?

Ka sinu lähedaste sõprade või pereliikmete seas on venelasi?

Millised olid sinu arvamused venelastest enne kui sa antud klassi õppima asusid?

Kuidas on koos vene rahvusest õpilase/õpilastega õppimine muutnud sinu hoiakuid venelaste suhtes?

Kas oled tajunud oma koolis või klassis ka negatiivset suhtumist teisest rahvusest õpilaste suhtes?

Kuidas on sinu arvates sinu klassis õppivad vene õpilased teie klassi sulandunud? Kas klassikaaslaste vahel on ühtekuuluvustunne?

Kas sinu arvates on teie klassis tulnud ette ka olukordi, kus vene rahvusest õpilane võis end ebamugavalt või tõrjutuna tunda? Kuidas on need lahenenud?

Lisa 2. Küsimustik venekeelsetele õpilastele

Sugu:

Vanus:

Kodune keel:

Klass:

Üldised arvamused eestlaste ja venelaste suhete teemadel

Millised erinevad (etnilised) grupid eksisteerivad sinu arvates Eestis? Tartus?

Millised on sinu arvates eestlaste ja venelaste suhted Eesti riigis?

Millised on sinu arvates eestlaste ja venelaste suhted Tartu linnas?

Milline on sinu hinnangul eestlaste ja venelaste positsioon Eesti ühiskonnas? Kas kõigile on tagatud võrdsed võimalused või mitte?

Milline on sinu hinnangul eestlaste ja venelaste positsioon Tartu linnas?

Kas sinu hinnangul vastab tõele väide, et eestlased ja venelased ei soovi omavahel koostööd teha?

Mida sa arvad eestlaste ja venelaste vahelisest integratsioonist Eestis? On see sinu arvates võimalik või on konfliktid eri rahvuste vahel vältimatud?

Mida saab sinu hinnangul teha Eesti riik, et eestlaste ja venelaste vaheline integratsioon toimiks paremini?

Mida sa arvad eestlaste ja venelaste vahelisest integratsioonist Tartu linnas? On see sinu arvates võimalik või on konfliktid eri rahvuste vahel vältimatud?

Mida saab sinu hinnangul teha Tartu linn, et eestlaste ja venelaste vaheline integratsioon toimiks paremini?

Erinevate uuringute järgi on eesti ja vene noorte vahel väga vähe kontakte. Miks see sinu arvates nii on?

Mida saaks sinu arvates Eesti riik või Tartu linn teha, et eesti ja vene noored rohkem omavahel suhtleks?

Milline on sinu arvates kooli roll integratsiooni toetamisel?

Kas sinu kool on kuidagi abistanud või toetanud sinu paremat hakkamasaamist eestikeelses koolis? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis kas peaks? Kuidas?

Kool

Kui palju erinevatest rahvustest/erineva emakeelega õpilasi sinu klassis õpib?

Millised on eestlaste ja venelaste suhted sinu koolis/klassis?

Kuidas sa tajud õpetajate suhtumist erineva rahvusega õpilastesse? (Kas õpetajad suhtuvad kõigisse võrdselt?)

Mida sa arvad sellest kui eestlased ja venelased õpivad koos ühes klassis? Mis on selle juures positiivset, mis negatiivset?

Kas sinu kool toetab venekeelsete õpilaste paremat hakkamasaamist eestikeelses koolis? Kui jah, siis kuidas? Kui ei, siis kas peaks?

Isiklik kogemus

Millises koolis sa varem õppisid ning miks otsustasid gümnaasiumiõpinguid just eesti koolis jätkata?

Millised olid sinu kontaktid eesti rahvusest inimestega enne kui sa antud klassi õppima tulid?

Millised on sinu kontaktid eesti rahvusest inimestega väljaspool kooli?

Kas sinu lähedaste sõprade või pereliikmete seas on eestlasi?

Kuidas oled sa enda hinnangul oma klassi sulandunud? Kas klassikaaslaste vahel on ühtekuuluvustunne?

Millised olid sinu arvamused eestlastest enne kui sa antud klassis õppima asusid?

Kuidas on koos eesti noortega õppimine muutnud sinu hoiakuid eestlaste suhtes?

Kas oled tajunud oma koolis või klassis ka negatiivset suhtumist teisest rahvusest inimeste või enda suhtes?

Kas oled ennast klassis mõnes olukorras teiste poolt tõrjutuna tundnud? Kui jah, siis kuidas see lahenes?

Mis on olnud sinu jaoks kõige raskem/keerulisem eesti koolis õppimise juures?

Kuidas on eesti koolis õppimine sinu arvates sinu elu muutnud/mõjutanud?

Milline mõju on sinu arvates eestikeelses koolis õppimisel sinu tulevikule?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liisbet Aland,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Multikultuurilises koolikeskkonnas õppimise mõju noorte sotsiaalsele lõimumisele: Tartu linna gümnaasiumi õpilaste näide“,

mille juhendaja on Tatjana Kiilo,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 31.05.2016